

Миодарка ТЕПАВЧЕВИЋ*

ИЗ ЛЕКСИКЕ ЦРНОГОРСКИХ ГОВОРА

Апстракт: У раду се даје лексичко-семантичка анализа црногорских говора никшићког краја, Зете и Мојковца и указује на сличности и разлике у лексици наведених говора.

Кључне ријечи: лексика, семантичка поља, црногорски говори

Једне ријечи настају, поново се рађају, док друге ријечи престају да се употребљавају, излазе из употребе, у шта се можемо лако увјерити ако погледамо било који рјечник нашег језика.

Посљедњих година црногорска лексикографија обogaћена је дијалекатским рјечницима, који представљају озбиљне лексикографске подухвате, а такви су у издању ЦАНУ прошле године објављени рјечници – *Рјечник никшићког краја*¹, *Рјечник говора Зете*², *Рјечник говора околине Мојковца*³. Рјечници о којима је ријеч пружају нам слику народног језика, омогућавају боље разумијевање материјалне и духовне културе једног народа. Рјечници су и један од извора података о нашој традиционалној култури, они одсликавају одређени начин живота, патријархалне, социјалне односе као и специфични културни код који називамо традицијом, а који је битно другачији од начина живота, друштвених односа који су карактеристични за данашње вријеме (Недељков, Петровачки 2006: 278).

* Доцент на Филозофском факултету у Никшићу

¹ Љубомир Ђоковић, *Рјечник никшићког краја*, ЦАНУ, Подгорица, 2010.

² Јелена Башановић-Чечовић, *Рјечник говора Зете*, ЦАНУ, Подгорица, 2010.

³ Данијела Ристић, *Рјечник говора околине Мојковца*, ЦАНУ, Подгорица, 2010.

Лексика сакупљена у наведена три рјечника представља изазов за проучавање бројних лингвистичких тема. Већ после је површног увида у рјечничке материјале, намећу се бројна питања третмана дијалекатских ријечи, њиховог статуса, односа према стандардној лексици, дијалекатске маркираности и сл. У овом раду ћемо проучавати лексичку слојевитост поменути три рјечника, истаћи неке карактеристике инвентара лексичко-семантичког комплекса и указати на сличности и разлике у лексици поменутих народних говора. Заправо, изабраћемо карактеристичну лексику, структурисаћемо одређена семантичка поља, и на крају у неким општим цртама изложити најважније особине ове лексике – мотивисаност забиљежених лексема, њихове фонетске и творбене варијанте.

Лексика се може раслојавати и проучавати из географске перспективе, временске, као и са становишта социјалног слоја неког друштва и његовог утицаја на физиономију језика (Јовановић 2005: 661). Дијалекатска лексика интегрални је дио општег културног наслеђа сваке језичке заједнице, а њена разубјеност и разноликост најпоузданији су свједоци историје сваке такве заједнице.

Разлике у говорима највише долазе до изражаја управо у лексици, која је најотворенији ниво у оквиру језичког система. У лексици постоје различити слојеви (Петровачки 2004: 257). Употреба одређене лексике може бити условљена различитим факторима, као формом језика, сфером општења, карактером говора, социјалним карактеристикама говора и сл. (Ристић 2004: 19).

Рјечник никишићког краја обухвата поред лексике народног говора и лексику из језика свакодневне комуникације и лексику из дјела једног завичајног писца Божидара Ђоковића, док су друга два рјечника углавном диференцијалног карактера првенствено у односу на књижевни језик, што значи да су даване оне лексеме које се у фонетском, морфолошком, структурном и семантичком погледу разликују од стандардног језика. То је један од разлога различите обимности ова три рјечника, тако да *Рјечник никишићког краја* има грађу од око 19000 лексичких јединица и око 300 пословица, *Рјечник Мојковца* око 3500 лексема, а *Рјечник Зете* око 4500 одредница. У Рјечницима Мојковца и Зете све лексеме су посвједочене примјерима из говора, док у *Рјечнику никишићког краја* један број одредница није дат на тај начин. Примјери помажу конкретизацији семантичке компоненте одреднице, али и приближавају значење лексичке јединице, због чега су веома важни и неопходни у сваком рјечнику. Рјечничка грађа је тематски разноврсна и свје-

дочи о лексичкој слојевитости староцрногорског говора Зете и источно-херцеговачких говора Никшића и Мојковца.

Лексика се може посматрати у контексту времена, простора, културе, а њеним тумачењем се откривају и разоткривају многе националнокултурне информације. У слоју лексике традиционалне културе заступљене су сложене социокултуролошке категорије нпр. вјеровања, обичаји, правила понашања, родбински односи, животни циклуси, стари занати, војска, појмови из сеоске културе, а односе се на кућу и покућство, оруђа за рад, домаће животиње, одјећу, обућу, храну, вријеме и сл.

Ексерпирана грађа из рјечника подијељена је према тематској сродности на сљедеће семантичке групе:

1. Лексеме које се односе на сточарску терминологију; 2. Лексеме које се односе на кућу и покућство; 3. Лексеме које означавају вријеме и временске периоде, атмосферске појаве; 4. Лексеме које се односе на простор и географску терминологију; 5. Лексеме које се односе на храну; 6. Лексеме које означавају одјевне предмете – обућу и одјећу, торбе, накит; 7. Лексеме које означавају алатке за домаћу радиност (пољопривредне алатке, столарски алат, алат за друге намјене); 8. Лексеме које се односе на оружје; 9. Лексеме којим се именује игра; 10. Лексеме којим се именују неки зооними – птице и рибе.

Поједине групе лексема захтијевале су и додатну класификацију у оквиру свог поља. Овај попис лексема не представља потпуну слику лексичке грађе анализираних рјечника.

1. Богатство лексике огледа се у свим сферама људске дјелатности, па је поред лексике која је везана за човјека, појаве и ствари у овим говорима карактеристична и сточарска лексика.

Чест мотив именовања животиња је боја, па је тако у именовању животиња заступљен читав спектар боја (Жугић 2004: 189). У наведеним рјечницима најчешће су **бијела** и **црна** боја: **галоња**, м – во црне длаке; име таквом волу, **гаља**, ж – овца црне длаке; име таквој овци, **гаљак**, м – ован црне длаке; име таквом овну, **гаров**, м – пас црне длаке; име таквом псу, **мркуља**, ж – домаћа животиња (најчешће крава) тамне, црне длаке; име таквој животињи / **ћогат**, м – коњ бијеле длаке, бијелац, **рудоња**, м – во густе бијеле длаке; име таквом волу, **М**; **вранац**, м – коњ изразито црне длаке, **вранчић**, м – мали вранац, коњ црне длаке, **врања**, ж – вранокаста овца, црних очију, **гавранка**, ж – име црне кобиле, кокошке, **галава**, ж – име краве изразито црне боје, **галоња**, м – во црне длаке, **гаља**, ж – овца црне длаке, **гаљак**, м – ован црне длаке, **гаљуша**, ж – која је црне боје /о стоци/, **гаљчад**, ж – јагњад

црне длаке, **гаљче**, с – јагње црне длаке, **мрка**, ж – овца мрке длаке; кобила мрке длаке, **мркоња**, ж – во мрке длаке, **чава**, ж – коза чађавоцрне кострети, боје чађи, **чавко/чавиле**, м – јарац црне кострети, / **бекан**, м – јагњешце, бијело јагње, **бијелац**, м – коњ бијеле длаке, **бјелава**, име крави бијеле длаке, **бљелов**, м – пас бијеле длаке, **ђогат**, м – коњ бијеле длаке, бијелац, **лаба**, ж – овца бјеличасте главе, **рамоња**, м – во бијелих рамена, Н; **галоња**, ж – во тамне длаке, **гаља**, ж – назив за животиње црне длаке, најчешће за овцу, **гаљан**, м – назив за овна црне длаке, **гарип**, м – коњ мрке боје, **гарог**, м – име црном псу / **баца**, ж – овца бијеле главе; овца чије је лице обрасло ситним бијелим длакама, З). Зоонимика испитиваних говора свједочи да је црна боја заступљенија у именовању од бијеле. Осим наведених присутне су и **зелена**, **сива**, **риђа**, **жу-та**, **црвена**, **смеђа** боја (**зекоња**, м – во зеленкасте длаке; име таквом волу, **зељов**, м – пас сиво-зеленкасте боје длаке; име таквом псу, **сивоња**, м – во сиве длаке, **шаров**, м – пас шарене длаке, **шароња**, ж – врста вола са шареним биљезима; име таквом волу, **шаруља**, ж – шарена крава; име таквој крави, М; **броћен**, м – во жутоцрвене, риђе длаке, **дивоња**, м – во бијеложуте длаке, **дивуља**, ж – име крави бијеложуте длаке, **дорат**, м – коњ црвеносмеђе боје, кестењасте длаке, а грива и реп црне длаке, **жуја**, ж – кучка жућкасте боје, **зекан**, м – коњ зелене длаке, **зељов**, м – пас зелене длаке, **зимоња**, м – во сивозелене длаке, **јаблан**, м – име вола жућкасте длаке, **пирга**, ж – име шаренкасте кокошке, **праменка**, ж – врста оваца праменог руна, **риђиле**, м – јарац риђе кострети, **рићко**, м – јарац риђе кострети; коњ алат, **шариле**, м – шарени коњ, во, ован, име таквој животињи, Н; **жућо**, м – назив и име домаћим животињама (мужјацима) жуте боје, З).

Именовање животиња по карактеристичним тјелесним ознакама јавља се према сљедећим дјеловима тијела: **рогови** (**виља** – овца са усправним роговима М; **крњо** – во, ован, јарац крњег одломљеног рога, **шуша** – коза без рогова, Н), **виме** (**тубоса** – овца или крава са великим вименом, **удреница** – крава, овца или коза осушеног вимена, М, **вименка**, ж – она која има велико виме/овца, крава, коза/, **чипа** – овца или коза малих сиса на вимену, Н), **нога** (**ромица** – овца или коза сломљене или озлијеђене ноге, Н), **уши** (**чула/чуља** – овца малих ушију, глува овца, **чуљак/чуљан** – ован малих ушију, глув ован, **чуљче** – чуласто јагње, шиљеже Н; **чука** – овца са малим ушима З). Лексичко-семантичко одређење животиња врши се и по **времену млађења** као општој категорији, по **старости** (Жугић 2004: 189) (**двизац**, м – јагње у трећој години живота, **објагњеница**, ж – овца која се управо ојагњила, **озимкуља**,

ж – изимљено женско теле, **јуница** од годину дана, **првотек**, м – јуне у четвртој години, **првотеока**, ж – јуница у четвртој години која се само једном телила, **преодњак**, м – ован или теле од три године, **рага**, ж – старо кљусе које више није ни од какве користи, **шиљег**, м – крупније јагње; ован од једне године, **шиљеже**, с – јагње од једне године М; **двогодак**, м – који је од двије године /коњ, во/, **двоготка**, ж – домаћа животиња од двије године, **двогоче**, с – ждребе, јуне од двије године, **друготелјак**, м – во у другој години орања, **друготеока**, ж – крава која се двапут телила, **зблизна**, ж – која носи двојке, /обично о стоци, кози, овци, крави/, **кебара**, ж – стара и боката животиња, коза, крава, **кљуверина**, ж – ороную коњ, кљусина, **јагњићак**, м – младо мушко јагње, **јагњица**, ж – женско јагње, **омица**, ж – ждребица од двије године, млада кобила, **палина**, ж – ороную, ислужен коњ, **првождрепка**, ж – кобила која се први пут ждријеби, **првоштенка**, ж – кучка која се први пут оштенила, **рањка**, ж – женско јагње које је рано ојагњено, овца која се рано ојагњи, **сјагња**, ж – овца која ће се ојагњити, која носи јагње, **скозна**, ж – коза која носи плод, будуће јаре, **скуцна**, ж – она која ће да се окуци, која носи будућу штенад (о кучки), **смацна**, ж – мачка која носи плод, мачад која ће да се омаци, **трећејанка**, ж – овца која се јагњи трећи пут, **трећетеока**, ж – крава која се тели трећи пут, **трећештенка**, ж – кучка која се штени трећи пут, Н; **двизац**, м – ован или јарац од двије године, **двизе**, с – јагње, **загоњара**, ж – овца која се пушта да пасе како би се угојила до јесени, када треба да се коље, З). У именовању животиња значај има и општи **тјелесни изглед**, тако да се издвајају особине дебљине, снаге, тјелесне љепоте: (**куквега**, ж – мршаво, слабо, пресукано псето, **скроба**, ж – мршаво говече или овца, М; **брца**, ж – овца из брда, ситна овца жућкасте боје, **брцаљ**, м – ован из брда, ситан ован жућкасте боје, **беруља**, ж – снажна крава, **буин**, м – расан коњ, племените пасмине, **буша**, ж – раса говеда, оваца, мала и кржљава крава или овца, **гриво**, м – гриваст пас, обично остарјели шарпланински пас, **дртина**, м – остарјели коњ, **имбуља**, ж – кабаста, теретна, гломазна животиња великих бокова, **кева**, ж – мршаво, изнемогло псето које кевће, **парип**, м – расни коњ, парадни коњ, пастув, **сарага**, ж – мршаво, изнурено, болесно кљусе, **седленик**, м – парадни, јахаћи коњ, **скуба**, ж – слаба, мршава овца оскубљеног руна, **цукац**, м – ружан пас, **шкеврија**, ж – мршаво, неугледно псето, Н; **буша**, ж – ситно говече; слаба, мршава, кржљава овца, **егоња**, м – крупан снажан во, **кљусе**, с – мршаво, ситно говече, товарна животиња, **кулов**, м – крупан пас, **цукац**, м – велики пас, пас који није расан, **цукела**, ж – цукаца, З). Као мотив именовања јавља се и **биљег**

(**путаљ**, м – врста коња са бијелом длаком око ногу, **шароња**, ж – врста вола са шареним биљезима; име таквом вољу, М; **зрнаљ**, м – ован са тачкастим пјегама, **зрња**, ж – овца тачкастих пјега по лицу, **пероња**, м – во тамне или сиво-зелене боје, перастих шара, **лаба**, ж – овца бјеличасте главе, **рамоња**, м – во бијелих рамена, **путаљ**, м – коњ тамне длаке са бијелим линијама изнад копита, **прутоња**, м – во са уском дугачком шаром, пругом од главе до репа, Н; **баљота**, м – во који има карактеристичан биљег на челу, уп. баља, **баљуша**, ж – крава на чијем је челу биљег; име таквој крави, **брњаш**, м – коњ са биљегом на челу, **љаца**, ж – овца чије је лице прошарано црним и бијелим тачкама, З) или **врста длаке/вуне** (**јарина**, ж – вуна од шестомјесечне јагњади од шиљежи, **праменка**, ж – врста оваца праменог руна, **реа**, ж – она која има коврцаву, кудраву длаку (о стоци), **реја**, ж – она која има ресе (реје) испод грла (о стоци), **рунда-рунта**, ж – рутава животиња дуге длаке дугог руна, **рундов** – пас чија је длака густа и дуга као руно, Н).

Број ексцерпираних лексема, нпр. везаних за стоку говори нам колико су они значили људима у обављању свакодневних послова. Тако биљежимо лексеме у зависности од тога какве је боје коњ (**ћогат**, м – коњ бијеле длаке, бијелац, **зекан**, м – коњ зеленкасте длаке; име таквом коњу, **путаљ**, м – врста коња са бијелом длаком око ногу, М; **кулаш**, м – коњ бијелосиве и бијелоцрне длаке, а очи рибље или чакарасте, **путаљ**, м – коњ тамне длаке са бијелим линијама изнад копита, **ћилаш**, ж – диван коњ бијело-сивкасте длаке, племените пунокрвне арапске расе, липицанер, уп. чилаш, **чилаш**, м – коњ бијело-сиве длаке, уп. ћилаш, Н; **гарип**, м – коњ мрке боје, **сига**, ж – овца црно-бијеле боје, З); да ли је стар или хитар и сл. (**јаићак**, м – коњ за јахање, **јорга**, ж – коњ који је дресиран, **чавкун/чапкун**, м – коњ који ситно и брзо газе, **чапкун**, м – коњ са ситним и брзим ходом Н). Одређен број забиљежених лексема везан је нпр. и за лексему **пас**, било да је ријеч о псу који чува стоку (**торњак**, м – пас који чува овце у тору, овчарски пас, М/З), ловачком псу (**загар**, м – ловачки пас, З); луталици (**цукела**, ж – слаб пас луталица, З), обијесном псу (**виржл'е**, с – мали и обијесни пас, штене, **муроф**, м – пас, З). Уочене су у Рјечнику Зете и Никшића и лексеме везане за болести животиња (**гутунар**, м – коњска носна болест, сакагија, врста сточне болести, Н; **ботунар**, м – болест од које умире стока (обично у клетви), **гаруница**, ж – свињска болест, **гутунар**, м – врста сточне болести (најчешће коњска), З).

Групи тих лексема могу се придружити и оне које се односе на **опрему** за животиње, а које су забиљежене у рјечницима Мојковца, Ни-

кшића и Зете (**брењац**, м – метална полука у звону чактара, клип, **клепетуша**, ж – лимено звоно које се ставља стоци око врата, **чактар**, м – звоно на овну предводнику, М; **клепетуша**, ж – в. чакалица, меденица, **меденица**, ж – мање звоно, **чакалица**, ж – мали чактар, **чактар** – звоно, Н, **цингарица**, ж – звонце које се веже овну предводнику око врата, **чактар**, м – звоно које се веже овну предводнику око врата; в. цингарица, З; **влачег**, м – гвоздени ланац који служи за вучу, **дизгин**, м – узде на коњу; поводац, **ђем**, м – метални дио узде који се ставља попријеко коњу у уста, а крајевима је причвршћен за узду и служи за обуздавање и управљање коњем, **колан**, м – појас који се веже коњу око трбуха и држи самар чврсто уз коња, попруг, **пачарма**, ж – метални ланчић на узди који се ставља коњу испод вилице, **поводац**, м – дио улара за који се коњ води, **попруг**, м – појас који се веже преко самара на коњу или магарету, колан, **праћице**, ж – коноп на самару коња коме јахач држи ногу, **стеља**, ж – подметач испод самара или седла напуњен сламом, **товарија**, ж – конопац за товарење терета на коњском самару, **шпирка**, ж – дрво за јарам око врата стоци, **кљуса**, ж – направа за хватање дивљачи, замка, клопка, **љукач**, м – дрво којим се удара теле да се одбије од краве, М; **зобница**, ж – торба која се натиче коњу на главу да зобље зоб, Н; **ам**, м – запрежна коњска опрема, коњски прибор, **бадаљ**, м – прут који је зашиљена на врху, служи за тјерање волова, **вагијер**, м – мотка којом, преко ланаца, коњи вуку кочије; полука на осовини коња, **заорањ**, м – метални или дрвени клин којим је причвршћен јарам на волујским колима, **јасл'е**, ж – направа од дасака у облику корита која служи за стављање сијена, З).

Евидентно је функционисање скале интензивности у употреби лексичких јединица везаних за млијеко и мљечне производе:

млијеко: **вара**, ж – хип. од вареника, **вареника**, ж – слатко млијеко, **грушавина**, ж – прва вареника послије тељења краве или слана кувана вареника која се мијеша кашиком при кувању док не постане густа, **јомужа**, ж – тек помузено, неварено млијеко или млади сир, **приљева**, ж – млијеко из карлице, М; **грушавина**, ж – добро укувано и осољено јесење овчије млијеко, **дрпа**, ж – удрпљено млијеко, покварено кисјело млијеко, **дрца**, – покварено млијеко, **јадрум**, м – свјеже овчије млијеко, **јомужа**, ж – свјеже помузено млијеко (које се пије помијешано са снијегом), **млаћеница**, ж – лоше млијеко, остатак послије млаћења, Н; **вара**, ж – хип. од вареника, **вареника**, ж – слатко млијеко, кувано или тек помузено, **измећај**, м – млијеко које се измути приликом прављења масла; в. метено млијеко, **ира**, ж – течност која се исциједи из усиреног млије-

ка, сурутка, **јамужа**, ж – свјеже, тек помузено нескувано млијеко, **меће-ница**, ж – кисјело млијеко које остане у стапу након метења масла, З;

мљечни производи: **жетица**, ж – млади, фрешко усирени сир из кога се још није издвојила сурутка, **скоруп**, м – кајмак, **сурутка**, ж – исцијеђени сок из сира који се издваја непосредно послје сирења, **тљенка**, ж – танки слој нахванатог скорупа по површини варенике, **урда**, ж – сир исцијеђен из сурутке, посни сир, М; **прљо**, с – трошни суви и слани сир, **саљевак**, м – млад кајмак тек скинут са карлице, **урда**, ж – нестандардан, растресит сир добијен из поквареног млијека, провара, Н; **тубок**, м – млади сир, З.

Сточарска лексика, уосталом као и свака друга, одражава природу самог занимања, околности развоја, али и прије свега њихова поимања у свијести народа.

У говорима Мојковца, Никишћа и Зете забиљежен је велики број лексема везаних за сточну храну – сијено и траву и биљке (**капина**, ж – овећи бријег од вјетром нанесеног снијега; слој сијена на врху стога, **љиљак**, м – лијепо сложено сијено, гомилица сложеног сијена, навилјак, **отава**, ж – трава, **прељетак**, м – сијено које је прошле године кошено, које је прељетило, **с'еруша**, ж – трава широког овалног листа, М; **злотравица**, ж – слаба, лоша трава, Н; / **кис'елица**, ж – врста љускасте, кисјелкасте траве, **лопур**, м – зељаста биљка широког листа, **сријемуша**, ж – врста траве која има мирис као лук, употребљава се као зачин и јело, М; **кисјелица**, ж – врста јестиве траве кисјелог укуса, **мандрагора**, ж – зељата биљка необичног човјеколиког коријена, јако отровна, којој се приписује магијска моћ, слично је за бунуку и бијели бун, **парађина**, ж – врста траве, Н; **блор**, м – врста високе коровске траве, **бобоник**, м – врста траве која има сочан и дебео лист који се употребљава у народном лијечењу (ставља се на чир или другу рану), **боквица**, ж – врста траве чији се лист употребљава у народном лијечењу, **бухарица**, ж – врста зељасте биљке која има миришљаве цвјетове у главицама, двојако обојане, **жаруља**, ж – врста зељасте биљке, коприва, **жуква**, ж – језерска биљка, барско растиње жутих цвјетова, **жућеница**, ж – врста траве, маслачак, **касоран**, м – водена једногодишња биљка која расте у приобаљу Скадарског језера, **млијеч**, м – вишегодишња зељаста биљка, трава која садржи млијечни сок, **офресина**, ж – пољска трава чији је цвијет љековит и употребљава се за чај, **прта**, ж – врста биљке, **спориш**, м – врста траве, З).

2. Рјечници садрже термине који се односе на кућу и покућство, а у које су сврстани називи разних врста кућа и њених дјелова, називи по-

кућства, разне врсте посуда и предмета везаних за домаћинство, справе за спремање и сервирање хране, постељина и др. Анализа свједочи да скуп назива за куће показује семантичку разноврсност и емоционалну обојеност, а у великој мјери је очувао и архаичност. У именовању куће значај има **старица**, **материјал** од које је направљена, **величина**, **намјена** (**виранија**, ж – стара, трошна, неугледна кућерина, **ицара**, ж – стара, ружна кућа направљена од слабог, лошег материјала, **кровињара**, ж – мала, неугледна приземна кућица, **савардак**, м – мала дрвена кућа купастог облика оплетена прућем, **страћара**, ж – стара, дотрајала, запуштена и трошна кућа, **топрак**, м – дом, кућно, домаће огњиште, **кужина**, ж – љетња кухиња, **мегара**, ж – мала, трошна кућица; кућица за псе, **изба**, ж – доњи дио куће у којем се некад држала стока; трошна кућа, колиба, М; **брвнара**, ж – кућа од брвана, од тесаног и полутесаног дрвета, **виранија**, ж – оронула кућа, **вићерина**, ж – слаба трошна кућа кроз коју вјетар вије-свира, **двобојка**, ж – кућа на два нивоа, **јатара**, ж – страћара, оронула кућа, лоша колиба, **катава**, ж – колибица, барачица, **катавица**, ж – дем. од катава, **кемпа**, ж – барака, кућица, уцерица, **кемпица**, ж – дем. од кемпа, **кљетара**, ж – кућица од прућа и креча, трошни кућерак, **колиба**, ж – дрвена зграда на катуну или на имању, **колибица**, ж – дем. од колиба, кућара, **кровињара**, ж – кућа покривена грањем и лишћем, **љетник**, м – зграда за љетњи боравак, љетниковац, **мутвак**, м – тамна и влажна остава, просторија, лош стан, **плетара**, ж – зградаца, колибица од преплетеног прућа, кошара, **поземљуша**, ж – неугледна приземна кућа, мале висине зидова и крова, **посламуша**, ж – приземна, лоша кућа покривена сламом, **потлеушица**, ж – кућица без тавана, ниска „поземљуша”, **приземљуша**, ж – ниска приземна кућа, **кровињара**, **пружина**, ж – колибица поред тора у којој спава особа која ноћу чува стоку, плужина, **пушара**, ж – сиротињска кућа само са огњиштем, задимљена, запуштена, **развалија/развалина**, ж – оронула, разваљена грађевина, кућа, **скулар**, м – биједна кућица, лош собичак, **страћара**, ж – колиба, појата, лоша кућица, **ћумез**, м – потлеушица, кокошињац, неугледна, запуштена кућа; крчма, **уцерица**, ж – слаба, трошна кућица, колибица, **чардаш**, м – кућа на спрату, горњи спрат, висока кућа са баштом, **чатмара**, ж – кућа од чатме, **чатрља**, ж – кућерак, дашчара, лоша кућа, в. чатмара, Н; **бечал’ина**, ж – напуштена и запуштена кућа или штала која зјапи, којој су врата и прозори разбијени или их нема, којој је зид порушен, **волтица**, ж – озидана просторија; тврђава, **гледа**, ж – заст. колиба у старој Зети, **изба**, ж – просторија у приземном дијелу куће у којој се некад држала стока, **јазбина**, ж – биједно скровиште,

страћара, **камара**, ж – одаја, соба која је некад ријетко постојала у кући јер су куће обично имале једну просторију за становање и другу за стоку, а исте су биле подијелене дрветом, **кужина**, ж – кухиња, **лубура**, ж – брвнара, **ниша**, ж – одвојена мања просторија која служи у различите сврхе, **прчвара**, ж – кућа, грађевина која просто, несређено и јефтино изгледа, **страћара**, ж – стара, запуштена и дотрајала кућа, **стрница**, ж – кућица саграђена од дрвета у којој су чобани боравили док су чували овце, **ћумез**, м – запуштена, влажна и прљава просторија, **уцерица**, ж – мала кућа од лошег материјала, страћара, 3).

Лексичко-семантичка анализа обухвата и лексеме које се односе на предмете у домаћинству, а који се могу разврстати у мања микропоља, која се односе на:

а) **собни и кухињски намјештај**: (астал, м – сто, **бешика**, ж – колијевка, **коћета**, ж – колијевка, **креденац**, м – мања витрина у кухињи гдје се обично држи посуђе, **синија**, ж – кухињски сто, округла ниска трпеза, софра, **тавулин**, м – сто, трпеза, **торушина**, ж – кућне ствари, покућство, **троножац**, м – мала, ниска столица са три ноге, исп. чкањић, **хоклица**, ж – мала столица без наслона, **чекмече**, с – ковчежић, коферчић, сандук, **чкањ**, в. шкањ, **шкањ**, м – мала дрвена столица, в. шкањић, **шкањић**, м, в. дем. од шкањ, **шпигла**, ж – огледало, М; **астал**, м – сто, **бешика**, дјечја колијевка, **кариога/кариока**, ж – дрвена столица са наслоном, **коћета**, ж – колијевка, **синија** – округли трпезаријски сто, **совра/софра**, ж – трпеза, синија, сто са пуно гостију, **софа**, ж – отоман, канабе, клупа са наслоном за сједење, **софра**, ж – трпеза, в. совра, **тавулин**, м – кухињски сто, **троножац**, м – ниска столица са три зуба, **ћора/ћорица**, ж – лампа на петролеј, лампа мале свјетлости, **шкањ**, м – столица без наслона, Н; **астал**, м – сто који служи најчешће за рад или за објед, **витао**, м – дубак за дијете, искључиво од дрвета, **водњак**, м – бешика, **кандиљ**, м – мала лампа на петролејум, петролејка, в. чол'ица, **карига**, ж – четвороножна дрвена столица са наслоном, **комоф**, м – дрвена скриња са фијокама, **креденац**, м – врста ормана, **ладник**, м – врста мањег ормана који је обложен мрежом ради заштите хране од инсеката, **таул'ин**, м – трпезаријски сто, **ћоравица**, ж – лампа, **чол'ица**, ж – мала лампа на петролејум; в. кандиљ, **шкањ**, м – четвороножна ниска столица, **шпигло**, с – мало огледало, **штокл'ица**, ж – мала столица, 3);

б) **постељину, прекриваче, простирке, столњаке** и сл.: (**губер**, м – ткани вунени прекривач, **декица**, ж – ћебе, покривац, **јамболија**, ж – врста прекривача начињеног од овчје вуне или костријети, **ленцун**, м – чаршав, простирка, **мушема**, ж – столњак од импрегнираног платна;

кеса за дуван од штављене коже, **таваја**, ж – прекривач за сто, столњак, М; **дека**, ж – декица, ћебе, покривач, **декица**, ж – дем. од дека, **поњава**, ж – вунени покривач од ваљаног сукна, **страмац**, м – душек, простирка од вуне, **таваја**, ж – столњак, **шареница**, ж – шарено ткано ћебе, Н; **губица**, ж – покривач изаткан од вуненог конца, **гуњина**, ж – ауг. и пејор. од гуњ; гуњ који је искрпљен, издрат, **декица**, ж – врста покривача, ћебе, **кушин**, м – јастук, **л'енцун**, м – креветски чаршав, **пафта**, ж – врста дебелог памучног платна које је имало различите намјене, **поњава**, ж – груби вунени покривач, простирач, простирка, **шугаман**, м – пешкир З);

в) **судове**:

1. **прибор и разне справе за припремање и сервирање јела**: (**варјача**, ж – дрвена овећа кашика за мијешање при кувању хране, **ваган**, м – велика дрвена посуда из које се некад јело, **качамаш**, м – дрвени тучак за мијешање качамака, **ожица**, ж – кашика, жлица, **пашада**, ж – туп нож, **пирун**, м – виљушка, **пљат**, м – тањир, М; **ваган**, м – дрвена посуда за јело, за спремање хране; већи чанак, **качамал**, м – дрвени мјешач при кувању, спремању качамака, туцањ, пуромет, качамар, **кашикар**, м – направа за остављање кашика у кухињи, **ожица**, ж – кашика, жлица, **пирун**, м – виљушка за јело, **ч'анак** и **ч'анак**, м – посуда, дрвена здјела из које се једе, **ћепчија**, ж – захватка, мања кутлача, Н; **ваган**, м – дрвена посуда округлог или елипсастог облика; здјела, чинија, **горужда**, ж – кутлача (не само дрвена), **гребанић**, м – нож којим се гребе оно што је загорјело на дну шерпе, **заватка**, ж – кутлача, **ложица**, ж – кашика, жлица, **ожица**, ж – дио прибора за јело, кашика, **пирун**, м – виљушка, **пљат**, м – тањир, **сахан**, м – бакарна или лимена здјела; послужаоник на ком се доноси јело на сто, **чепчија**, ж – врста веће металне заватке са дугом дршком којом се захватала вода или млијеко, З);

2. **судови за кување**: (**бронзин**, м – емајлирани већи суд за кување хране, **ибрик**, м – бакрени суд са дршком и узаним грлом, **казан**, м – велики бакрени суд са двјема ручкама са страна који служи за загријевање течности, кувања, **супијерна**, ж – већа посуда најчешће од керамике, М; **варићак**, м – котао за варење, **ибрик**, м – посуда за кување, печење кафе, **пињата/пиња**, ж – посуда за кување, котлић, бакрена посуда, **цеза**, ж – в. цезва, **цезва**, ж – посуда за кување кафе, лонче за пијење воде, млијека, **цезвица**, ж – мала цезва, Н; **бакрач**, м – суд, котао, обично бакарни, **браонсин**, м – суд за кување, проширен на средини, **ибрик**, м – мањи суд за кување црне кафе, цезва, **цезва**, ж – посуда за кување црне кафе, З);

3. **судови за печење**: (**тава**, ж – кухињски суд са дугачком дршком у коме се спремају јела, **тепсија** и **тевсија**, ж – округла плитка посуда од бакра најчешће у којој се пече пита, хљеб или колачи, М; **сач**, м – гвоздени суд, посуда у којој се пече месо, хљеб, кромпир, **тава**, ж – суд са дугачком дршком у коме се прже јела, тигањ, **тепсија**, ж – плићи бакарни суд или емајлирани суд, посуда кружног облика за печење хљеба, меса или колача, З);

4. **посуде и справе за прављење хљеба**: (**вангла**, ж – овећа округла посуда са ширим отвором у којој се мијеси хљеб или пере суђе, **наћве**, ж – већа дрвена вангла у којој се спрема хљеб, М; **вангла**, **ванга**, ж – већа посуда са рукодржачима, **наћве**, ж – широка дрвена посуда за мијешење хљеба, **сач**, м – лимени полулоптасти поклопац за печење хљеба, Н; **наћве**, ж – дрвено корито, обично удубљени пањ, који је служио за мијешање тијеста за хљеб, З);

5. **посуде за млијeko и мљечне производе**: (**кабо**, м – округла, дрвена посуда, првенствено служи за мужу крава и оваца, а користи се и за воду, ведро, чабар, **калица**, ж – дрвена елипсаста посуда у коју се разлијевала вареника да се заскорупи, **ражљевач**, м – посуда са дршком која првенствено служи за разлијевање варенике, **саплак**, м – већа дрвена кашика која служи да се њом разлијева вареника, **ћедаљка**, ж – в. ћедило, **ћедило**, с – цједило, цједаљка, в. ћедаљка, **штругља**, ж – дрвена посуда за млијeko или воду, М; **варењак**, м – котао за варење, **ћедило**, с – ријетка бијела тканина за цијеђење (обично млијeka, сира и течности), **каба**, м – кабао, **каблић**, **каблица**, м и ж – мањи кабао, **калица**, ж – в. карлица дрвена посуда за разливање вареног млијeka и убирање кајмака, **карлица**, **калица** ж – дрвена елипсаста посуда за разливање вареног млијeka и убирање кајмака-скорупа, **крављача**, ж – врста кабла, дрвене посуде за мужу крава, **крављача**, ж – посуда за млијeko и мужу сличну каблу, **разљевач**, м – посуда за разливање варенике, **разљевача**, ж – посуда, хватка за разливање варенике, **саплак**, м – метална или дрвена заватка за течност, обично разливање варенике, **стап**, м – дрвена уска каца, посуда за мућење млијeka и добијање, прављење маслаца, **ћевчија**, ж – посуда, мала кутлача, заватка за супу, млијeko, **чабар**, м – мјешина или дрвена посуда, каца за спремање млијечних производа, **чабрица**, ж – качица, мјешчић, **шкип**, м – карлица, калица, Н; **кабао**, м – округла дрвена посуда за млијeko и млијечне производе, **кабл'ић**, м – дем. од кабао, мања посуда за мијешање млијeka и млијечних производа, **кадуч**, м – врста дрвене посуде за складиштење сира; в. каца, **кал'ица**, ж – дрвена посуда облика елипсе која служи за хлађење

млијека, **карл'ица**, ж – плитки дрвени суд који се употребљава за разливање млијека ради сакупљања кајмака, **каца**, ж – обао дрвени суд, с горње стране отворен, **пућарица**, ж – дрвени суд са дршком која служи за прихват млијека при мужи крава или оваца, З);

б. **посуде за воду, кафу и др. течност**: (**бурило**, с – дрвена посуда за воду елипсастиг облика, **жбан**, м – мало дрвено буре за воду пљоснатог облика које се некад обично носило на леђима, **путијер**, м – већа стаклена чаша за воду, **тестија**, ж – земљана посуда за воду, крчаг, **чабар**, м – дрвена посуда слична каци са двије ушице при врху, **шкудеља**, ж – чаша са дршком, шоља, М; **ведрица**, ж – мања посуда, кантица за воду, кабао, **ботиља/боцун**, ж и м – боца, стаклена флаша, **кибла**, ж – чабрица, посуда, затворска канта, **коната**, ж – лонче, мања плехана посуда од $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{2}$ литра запремине, **матара**, ж – лимена посуда, стара канта, **путијер**, м – стаклена чаша са ручком, **савица**, ж – емајлирана шоља, шкудела, посуда за захватање течности, **тећа**, ж – мања посуда, шерпица, већа шоља за воду, **фучија**, ж – дрвена посуда за воду, **чокрња**, ж – стара дотрајала мања посуда, **чутура**, ж – округласта пљосната посуда за ракију и воду, **ћикара**, ж – шоља за кафу, **филцан**, м – шољица за кафу без ручке, **чутурица**, ж – војничка метална посуда за воду од једног литра, пљоска, **шкудела**, ж – порцуланска шоља за воду, млијеко Н; **барело**, с – буренце за ношење воде, **ботиља**, ж – флаша лопатастиг облика са дугим уским грлом, запремине 0,7 литара, **боцун**, м – флаша од литра и више, конусног облика, са широким грлом, **бурило**, с – дрвено пљоснато буре за ношење воде на леђима, **важица**, ж – земљана флаша са дршком, **врш**, м – земљани суд за течност, сличан бокалу, **димциана**, ж – већа стаклена боца која је и обично оплетена прућем, а служи за складиштење ракије или вина, **ђугум**, м – високи бакарни или лимени суд за воду, **жапка**, ж – гумена посуда за вађење воде из бунара, **кова**, ж – метални суд округле основице често шири при врху, са полукружном дршком, која служи за држање или преношење воде, вађење воде из бунара, **коната**, ж – чаша за пиће, најчешће од лима, **лама**, ж – канта, суд од танког лима са повразом, **мајелика**, ж – бокасти земљани суд за вино и воду, са дршком и ужим грлом, **матара**, ж – већа лимена посуда, канта са повразом, која служи за ношење воде, **путијер**, м – чаша, **пињата**, ж – мањи лонац, котлић, **рукатка**, ж – бакарна посуда дубока као котао, **сафица**, ж – метална чаша за воду запремине $\frac{1}{2}$ л или 1 л, шоља, **сапет**, м – корпа исплетена од прућа врбе, **стап**, м – дрвени суд ваљкастиг облика са ширим дном, **сић**, м – метална посуда, канта за воду, **ћикара**, ж – шоља за кафу, З);

7. **посуде за намирнице:** (**бадањ**, м – велика дрвена бачва, **бајун**, м – ковчег; стари кашет, **бачва**, ж – дрвено буре, каца, бадањ, обично са два или са једним дном, **каше**, с – мало сандуче, **лама**, ж – метална канта од танког лима једнаке ширине при врху и дну, **пријес'ек**, м – сандук за жито, **сан**, м – овећа округла чинкана посуда, **стуна**, ж – дрвена дубока посуда у којој се туче жито или неки други зрнасти плодови, **тећа**, ж – чинија, **ћаса**, ж – дубља посуда округлог облика, **ћуп**, м – земљани суд са ужим грлом и ручкама са стране, **утор**, м – доњи дио бадња или каце, М; **бадањ**, м – велика дрвена каца за купус, шљиве, **брзар**, м – мала мјешина, мала посуда, **варићак**, м – дрвена посуда за жито, око 10 ока **сан/сахан**, м – метална округла посуда, лавор, **сић**, м – лимена посуда, канта шира при врху, **ћаса**, ж – чинија, округла посуда са стопом, здјела, **ћасурина**, ж – аугм. од ћаса, Н; **кашета**, ж – дрвена кутија која нема поклопца, **кашун**, м – дрвена кутија са поклопцем, сандук, скриња, **бадањ**, м – велика отворена дрвена каца, са нешто мањим, ужим пречником дна од горњег отвора. Служила је за складиштење грожђа (које је у њој стајало до печења ракије), а у другом дијелу године (зими) за складиштење брашна, пшенице или кукуруза, **баун**, м – дрвена скриња, кофер, намијењен за складиштење одјеће, жита, воћа, **бачва**, ж – буре, **брашњеник**, м – буре у којем се држало брашно, **бурило**, с – буренце од дрвета, облика елипсе, које се носи на њиву; напуњено водом или другим производима, **ведро**, с – дрвени суд, обично без поклопца и са дршком, за држање и преношење воде и других течности, **жбањ**, м – дрвена посуда која је при дну ужа и нема поклопца, **ћаса**, ж – дубља, округла посуда, без дршки са стране, здјела, З);

8. **посуде за прање:** (**текне**, с – дрвено корито у којем су се мала дјеца купала, М; **каин**, м – лавор, округла дубока посуда, **текно/текме**, с – дрвено корито, посуда за прање рубља, за купање дјетета, Н; **бањица**, ж – мала када за купање, **кајин**, м – метални суд за умивање, лавор, **мишћело**, с – метални суд у облику купе који је служио за прање рубља, **копања**, ж – лимена посуда правоугаоног облика која служи за прање веша или купање дјете, З);

г) **разне справе за домаћинство:** (**пржун**, м – справа за пржење кафе, М; **боланца**, ж – ручна вага, **пакљача/пратљача**, ж – мала дрвена лопата за прање рубља, за ударање по рубљу у току прања, **преслица**, ж – преслица, прикладно обрађена даска за кудјељу вуне, ради предења, **пржун**, м – лимена посуда за пржење кафе, **разбој** – направа за ткање, **мангал/мангала**, м и ж – метална посуда у коју се ставља жар и распаљени угаљ за загријавање собе у сеоској кући, **сацак**, м – трono-

жац, метални подметач за посуду у којој се пече или кува на огњишту, **стан**, м – разбој за ткање, натра, стан, Н; **баланца**, ж – в. боланца, вага, **боланца**, ж – вага, стари кантар са тасовима и металном корпом, плехом за држање онога што се мјери, **кантар**, м – справа за мјерење тежине, **млинац**, м – уређај за мљевање кафе; уп. пржулин, **муљача**, ж – справа, машина за муљање, гњечење грозђа приликом припремања тропа, **натра**, ж – направа за ткање, **пржул'ин**, м – уређај за пржење кафе, уп. мл'инац, **супреш**, м – врста пегле, **казан**, м – уређај за печење ракије, **мушњак**, м – сандук у воденици у који при мљевању жита пада брашно, З).

3. Колико је богатство црногорске лексике, указује семантичко поље везано за природу и дешавања у њој. Забиљежена је цијела скала изнијансираних значења лексема које се односе на **начин, количину падавина – снијега, кише, вијавице** (газап, м – лоше вријеме, велика хладноћа, мећава или киша, **голомразица**, ж – велика хладноћа без падавина, мразно вријеме без снијега, **зас'ера**, ж – помијешана киша и снијег по земљи, расквашена, каљава подлога, **кијамет**, м – ружно вријеме, временска непогода, газап, **лапавица**, ж – влажни снијег; помијешани снијег и киша; сусњежица, **неотвор**, м – велика киша која непрекидно пада, велико невријеме, **прољев**, м – велика киша, провала облака, пљускови, **стријеж**, ж – велика хладноћа, мразно вријеме усљед којег се нахвата иње, **сувомразица**, ж – велика хладноћа без снијега, мраз без снијежног покривача, исп. голомразица, **флиска**, ж – клизавица, **цијелац**, м – негажени, нетакнути снијег, **цича**, ж – велика зима и хладноћа, јака студен, **црч**, м – велика хладноћа, студено, мразно вријеме, **шикељица**, ж – помијешана киша и снијег, ледена киша, град, **шкљакаћ**, м – в. зас'ера, М; **бљузгавица**, ж – снијег и киша, расквашен снијег, **вијавица**, ж – вјетар са снијегом, мала мећава, **голомразица**, ж – суво и мразовито вријеме без снијежног покривача, **коловрат**, м – вртлог, оркан, ковитлац вјетра или воде, **литва**, ж – велики пљусак, лије као из кабла, пролив, уљев, **мокрива**, ж – влага, кишно вријеме, **музгавица**, ж – сусњежица, снијег и киша, **музгавица/музгавица**, ж – сушњежица, бљузгавица, снијег и киша, **мантулија**, ж – невријеме, **прљеш/пршеш**, м – сув ситан снијег, **росуља**, ж – киша која ситно сипи, **семољ**, м – велики снијег, сњегопадно мјесто, **смрзаћ**, м – велика хладноћа, **смута**, ж – мутно, облачно, неизвјесно (о времену), **чарапаш**, м – (о снијегу) снијег који је нападао до чланка, Н; **бљузгавица**, ж – раскрављени снијег пун воде, снијег помијешан са блатом, **демодеца**, ж – влага, мемла, **клапавица**, ж – киша са снијегом, **лапавица**, ж –

снијег који пада помијешан са кишом; в. клапавица, **смута**, ж – тмурно вријеме, невријеме, **смутња**, ж – невријеме праћено jakim вјетром, 3);

лексеме које указују на лијепо, топло време (варопек, м – велика љетња врућина, жега, **запара**, ж – топло и влажно вријеме обично пред кишу; оморина, спарина, **југовина**, ж – топло и влажно вријеме у зимском периоду које доноси отапање снијега, **суовица**, ж – љетњи период без падавина, суша, **суота**, ж – лијепо, сунчано вријеме без падавина, М; **јара**, ж – велика врућина, жега, **ођа**, ж – погодно вријеме, погодност за усјеве, за пашу стоке и сл., **паламет**, м – топлина, врућина, јара; лоше сушно вријеме, **разгала**, ж – проведрица, побољшање времена, Н; **варопек**, м – јака љетња жега; припека, **жаропек**, м – врелина, жега, **јара**, ж – велика врућина, **мека**, ж – топло, влажно вријеме, **пека**, ж – припека, жара, **пучина**, ж – доба дана у љетњем периоду када су највеће врућине, **рогопек**, м – велика врућина, спарина, **спарина**, ж – велика врућина, запара, 3);

вјетар (кривац, м – врста вјетра дува обично са запада, најчешће у предвечерњим сатима, **нотњик**, м – вјетар који дува у вечерњим сатима, различитог правца, **ћур**, м – лахор, повјетарац, **устока**, ж – источни вјетар, М; **ведрик**, м – вјетар који разведрава, који тјера облаке, **зловјетар**, м – вјетар који чини штете, **ломигора**, ж – снажан вјетар, оркан, **празноторба**, ж – врста вјетра који исушује замљиште, доноси сушну, неродну годину, **развигор/развигорац**, м – вјетар који дува у вријеме листања дрвећа и помаже листање, Н; **здува**, – јако струјање ваздуха; изненадни вјетар неодређеног смјера, вјетар, **одува**, ж – ваздух, **ораовина**, ж – западни вјетар, **мурлана**, ж – невријеме које је проузроковано вјетром, 3);

доба дана (заранци, м – вријеме пред залазак сунца када се стока догони на мужу, М; **првомрачје**, с – први мрак, сумрак, **разбјел**, м – рано јутро, расвит, **разданица**, ж – раздвајање ноћи и дана, свануће, објутрица, **тмуша**, ж – мрки мрак, тама, невидјелица, Н **акшам**, м – сумрак, први мрак, вријеме послје заласка сунца, **виђел’ица**, ж – доба дана када се види, видљивост, свјетлост; уп. невиђел’ица, **заман**, м – вријеме, доба, **невиђел’ица**, ж – вријеме када нестаје дневне свјетлости, мрак; уп. виђел’ица, 3).

4. Поред лексема везаних за вријеме, бројне су и лексеме које се одnose на одређени простор и мјесто са различитом намјеном. Везаност црногорског човјека за подручје у коме живи, посвједочено је тиме што је именовано сваки дио земље, предио, увалу, зараван, главицу, њиву, поље, врт, поток. Тако уочавамо различите апелативе и мноштво мета-

форичких географских назива којима се семантички нијансирају термини планине, брда, бријега, стијене, шуме, ливаде. Прецизна семантичка нијансирања уочљива су и код мјеста везаних за стоку, али и простора различитих намјена.

врста простора и земљишта: (алуга, ж – увала прекривена биљним растињем, предио са густом травом, **андак**, м – неприступачан терен, недођија, провалија, **врлет**, ж – стари терен, окомита стијена, узвишење до којег је тешко доћи, **бобија**, ж – врлетни, неприступачни предио, недођија, **бусика**, ж – земља са травом, бусен, **гај**, м – обично мањи предио листопадне шуме, луг, **невиђбог**, м. в. недођија, **крчевина**, ж – мјесто гдје је усред шуме искрчен простор; чистина, **лазина**, ж – чистина на шумском пропланку добијена крчењем – сјечењем или паљењем стабала; ливада око које је шума, **луг**, м – област покрај воде обрасла бујном вегетацијом; шума, **недођија**, ж – неприступачно мјесто, забачен терен; удаљена земља, исп. невиђбог, **прло**, с – велики успон, земљиште са којег се земља осипа, стрма страна, **сломоврат**, м – непроходан, стрм терен, **сурдуп**, м – јаруга, провалија, кланац, **ћенар**, м – коса, падина, брдо, **увала**, ж – удолина, удубљење, М; **безданица**, ж – јама без дна, **бриждалина/пишталина**, ж – земљиште на коме повремено вода звучно избија: струји, брижди, пишти, **бобија**, ж – голи каменити врх брда, **вала**, ж – уздужна, дуга долина, корито ријеке, клисура, **гудура**, ж – неприступачно земљиште, камена удолина, вала, јаруга, вртача, врлет, **дола**, ж – мања долина, **долина**, ж – природно удубљено, спуштено земљиште обично између брегова, **долови**, м – удубљења већа од долина, **дрпе**, ж – тешко проходно земљиште обрасло трњем и драчом, трновите дуболине, **дубодолина**, ж – изразито дубока долина, **дубрава**, ж – густа шума, плодно земљиште у шуми, **думача**, ж – тамна и густа шума, **дутина**, ж – ледина, пустопоље, пашњак, **мрчава**, ж – велика густа шума на осојној страни, **небишина**, ж – неплодно земљиште, **омар**, м – густа висока шума, обично на осојној страни брда, **плазина**, ж – оплазина, земља, њива гдје је раоник мало захватио, оклизнуо, **потес**, м – земљиште неког подручја обично ограничено природним границама, ријекама, путевима, **рзача**, ж – врлетна страна терена, **сунгулија**, ж – непроходан, неприступачан кршевит терен, **таванак/тавањак** – у брдовитом и кршевитом терену, мали равни простор: подињак, ледињак, мања зараван, **умнина**, ж – предио, крај који има благу климу, жупно мјесто, **чаир**, м – ливада, пашњак, пољана, станиште, дом, **чернозем**, м – врста земљишта, црна плодна земља, **цебеле**, ж – неприступачан терен, ломиврат, провалија, литице, гре-

де, Н; **алуга**, ж – закоровљено земљиште, **амбунос**, м – пливајућа тресетна острва која постоје на Скадарском језеру, **барина**, ж – подводно земљиште; врста барске траве која служи за покривање стогова сијена како би се заштитило од кише, **врбиш**, м – мјесто поред воде зарасло у траву и шибље, **гл'убавица**, ж – расквашена земља, **дебел'ица**, ж – родна земља, **пиштал'ина**, ж – мочварно земљиште обрасло на површини густом травом, **пријеложница**, ж – врста земље која је утабана, угажена, **присој**, м – мјесто изложено сунцу, **рудина**, ж – ливадица, необрађено земљиште обрасло травом дуж пута, З);

мјесто везано за стоку: (**водопој**, м – мјесто гдје се стока напаја водом, појилиште, **браник**, м – дионица гдје се стоци брани испаша, забран, **катун**, м – мјесто са колибама и торовима у планини гдје се љети напаса стока, **катуниште**, с – мјесто гдје се налазе катуни, **котар**, м – простор у којем се држи стока, крмедар, штала, тор, **пландиште**, с – мјесто заклоњено од сунца гдје пландује стока, **поило**, с – мјесто гдје се стока напаја водом, појилиште, **појата**, ж – мјесто гдје се држе говеда, штала, стаја, **рудина**, ж – пашњак са меканом травом, **торина**, ж – велики тор, М; **ајловина**, ж – пространа испаша без власника, пустоловина, **испаша**, ж – терен гдје пасе стока, **катун**, м – чобанско насеље на планинским пашњацима, издиг, испаша, **катуниште**, с – мјесто гдје су били катуни, **котац**, м – тор за јагњад, **јагњило**, с – штала, обор гдје се јагње овце, **овчарник**, м – простор, тор за овце **поило**, с – мјесто гдје се поји стока, **појатиште**, с – простор на коме су биле појате, **ровине**, ж – пасиште гдје стока ногама разгрће, рови чепрка танак снијег ради паше, **торина**, ж – обор за стоку, пребивалиште стоке, Н; **забран**, м – забрана, ускраћивање; ограђени дио ливаде; вријеме када се стока не пушта на ливаде да пасе јер трава расте, **обор**, м – ограђени простор гдје се затвара стока; двориште, **појило**, с – мјесто гдје се стока поји, **полог**, м – мјесто гдје кокошке полажу јаја, З);

мјесто за различите намјене: (**гувно**, с – заравњено, утабано мјесто гдје се врше жито, **гумно**, с – в. гувно, **дрвљаник**, м – мјесто гдје су насложена дрва за огрјев, **кумпијериште**, с – простор на њиви гдје су посађени кромпири, **стриште**, с – њива са које је пожњевено жито, М; **качара**, ж – бачвара, мјесто гдје су постављене бачве, бурад, каце; радионица за каце и бачве, **мрглин**, м – међа, **снијезница**, ж – мјесто гдје се чува снијег умјесто воде, Н; **амбар**, м – остава за храну (најчешће жито), **ан**, м – мјесто гдје свраћају путници да се одморе; мјесто гдје се могло продавати, најчешће поврће, **бостан**, м – земљиште на коме се гаје лубенице и диње, **брањевина**, ж – ограђен простор, земљиште, под

ливадом или неким другим засадом, **буњиште**, с – мјесто гдје се баца смеће, **водник**, м – удубљење у зиду куће са њене спољне стране, који је служио као остава; мјесто гдје се држала дрвена посуда са водом и посуда за захватање воде; в. чепчија, **ђоља**, ж – њива, заграђени дио земљишта, **забојица**, ж – засијана њива чија је земља тврда због кише, што онемогућава ницање усјева, **заглава**, ж – крај њиве гдје се окреће плуг и који се оре попречним браздама јер су га волови изгазили док се њива уздуж орала, **кљачница**, ж – мјесто гдје је смјештен креч, **комун**, м – некада заједнички посјед, ливада, **комуница**, ж – в. комун, **метеф**, м – земљиште које припада неком селу, сеоско имање, **милић**, м – имање, имовина у приватној својини; земљиште на коме се налази кућа, **саранца**, ж – мјесто гдје се сакупља кишница, бистијерна, 3).

Богатство и семантичка издиференцираност овог лексичког слоја види се и по великом броју термина за означавање **камена**: (**зипа**, ж – овећи камен, облутак, **љутик**, м – камен који се не да кресати; тврд, чврст камен, **рида**, ж – камен, М; **бобуљ**, м – облутак камен, **цуцка**, ж – камен, Н; **акичар**, м – камен који се употребљавао за паљење труда чекисањем, **бињекташ**, м – камен са којег се узјахује, **брупац**, м – већи камен, **валутак**, м – мањи обли камен, **валутица**, ж – крупнији заобљен камен; в. волутица, **волутица**, ж – крупан камен, **зузуљ**, м – обли камен различите величине (користио се у градњи кућа), **зузуљан**, м – камен, **киљан**, м – гранични камен, камен који означава међу на имањима, 3).

5. И у лексичкој која је у вези са културом исхране, било да је ријеч о припремању, јелима, воћу или поврћу, у наведеним говорима јавља се велики број семантички изнијансираних значења:

хљеб: (**брупац**, м – велики комад хљеба, **жижаница**, ж – хљеб од кукурузног брашна, **јечменица**, ж – јечмени хљеб, **кукуруза**, ж – хљеб од кукурузног брашна, проја, **мекофук**, м – меки, топли хљеб, **ражаница**, ж – ражани хљеб, **симит**, м – округли мали пекарски хљеб од бијелог брашна, М; **бупац**, м – повелики комад хљеба, **елдовница**, ж – хљеб од хљеде, **овсеник**, м – хљеб од овсена брашна, **опсеница**, ж – хљеб од житарице овас, **пањок/пања**, ж – хљепчић, **поскура**, ж – причесни хљепчић, **просеница**, ж – хљеб од житарице просо, **цибок**, м – двопек, тврдо печено тијесто, дуготрајни хљеб, Н; **јечменица**, ж – погача од јечма, **сомун**, м – танак, округао хљеб од пшеничног брашна, 3);

врста јела: (**алва**, ж – врста колача (од пшеничног брашна, масла и шећера), **брашњеник**, м – храна спремљена за пут, ужина, **готовац**, м – врста куваног јела; цицвара (јело од кукурузног брашна и бијелог смока), **гурабије**, ж – притврд округли колач који се прави од брашна,

јаја, шећера и масла, **качамак**, м – врста јела направљена од кукурузног брашна или пшеничног брашна и кромпира, **масаница**, ж – јело од издробљеног хљеба, масла, сира и варенике, **попара**, **пријесолац**, м – преслана храна, **присмока**, ж – оно што се присмаче уз јело, обично бијели мрс, млијечни производи – кајмак, сир, **цицвара**, ж – јело од кукурузног брашна и кајмака, **готовац**, **шећерпара**, ж – врста колача, М; **готовац**, м – врста јела од кукурузног брашна и растопљеног скорупа, **цицвара**, кувани скоруп, **коломасница**, ж – велика кружна пита са доста сира и кајмака, **масаница**, ж – попара, издробљен хљеб упржен са кајмаком, **мињажа**, ж – јело, храна, **одборац**, м – одабрано јело, **палента**, ж – кукурузна каша, **качамак**, пура, **панија/панахија**, ж – укусно јело, добро јело; кољиво, освећена пшеница, **папула**, ж – врста јела од укуваног пасуља и кромпира са зачинима, **пирошке**, ж – јело са тјестенином, јајима и месом, **подробац**, м – удробљено јело, **попара**, ж – јело од издробљеног хљеба, упрженог са скорупом или машћу, **превратуша**, ж – пита од јаја, брашна и кајмака; врста јела, **шаруница**, ж – парче качамака у којему је кајмак, Н; **вариво**, с – оно што се кува, кувано јело, **дупал'ница**, ж – врста јела (у кисјело млијеко или путер уситњена су парчад хљеба), **ељдовњача**, ж – пита од хељдовога брашна, **засмо-чак**, м – додатак јелу који га чини укуснијим, **затоп**, м – јело од животињских изнутрица које је прекривено растопљеном свињском машћу, **јеђа**, ж – храна, јело, **качамак**, м – врста јела од кукурузног брашна и воде која се укува и мијеша док се не добије смјеса, **масаница**, ж – врста јела од издробљеног хљеба паопрженог на масти, **мрс**, м – масна храна, храна која садржи масноћу, **пачамура**, ж – јело које се спрема након клања свиња, јело од свињске изнутрице, **пресукач**, м – врста колача од надошлог тијеста, **ризигај**, м – превише слано јело, **смок**, м – храна која садржи масноћу и која се додаје неком јелу како би се учинило укуснијим, **цицвара**, ж – јело спремљено од брашна, масла и сира, З);

поврће: (**бабушина**, ж – врста печурке, пухара, **жућеница**, ж – зељаста биљка чији се листови могу употријебити за салату, **пижољак**, м – ситни кромпир, кромпирић, **пипун**, м – врста тикве, диња, **цицољак**, м – мали кромпир, М; **арпацик**, м – ситни црни лук за сађење, **бјелица**, ж – пшеница бијелог крупног зрна, пшеница бјелица; врста воћа, Н; **ашаш**, м – мак који се прије Другог свјетскога рата гајио у Зети, **бабура**, ж – врста крупне паприке, **баланцан**, м – врста поврћа, плави патлиџан, **бижељ**, м – грашак, **домантија**, ж – врста поврћа, парадајз; в. памидора, **памидора**, ж – парадајз, в. домантија, **панаија**, ж – кувана пшеница, **фацола**, ж – пасуљ, **шардун**, м – врста диње, З);

напитак: (**водњица**, ж – напиток од воде и воћа, најчешће јабуке и зукве потопљене у воду, **дивљака**, ж – дивља кисјела јабука или крушка, **патока**, ж – слаба мека ракија, М; **кефир**, м – татарско млијечно вино; врста јогурта, М; **бурљавина**, ж – различита, неукусна мјешавина јела; покварено млијеко, Н; **мастика**, ж – слатки сок зрелог грожђа, у којем још није почело врење З);

воће: (**зуква**, ж – дивља јабука, има ситан кисјео плод, **китњача**, ж – шумска јагода са крупним плодом, **медница**, ж – врста крушке или шљиве слатког плода, **цања**, ж – врста шљиве, М; **бјел'ица**, ж – врста бијеле шљиве, в. тургоња, **дивљака**, ж – дивља воћка (обично јабука), **ђурђевка**, ж – врста крушке, **куфењача**, ж – добра зрела крушка, **момина**, ж – плод купине, **петровача**, ж – врста смокве која сазријева о Петровдану, **тургоња**, ж – врста дугуљасте бијеле шљиве, в. бјел'ица, З).

У традиционалном црногорском поднебљу кухиња се прилагођавала рељефу и узимала оно што природа нуди. Иако је храна била једнолична, што се види по анализираним лексемама, била је здрава и обухватала је житарице, млијеко, сир, кромпир и сл.

6. Лексика из сфере облачења и уређивања забиљежена је у великом броју примјера:

женска и мушка гардероба: (**бјечве**, ж – чарапе докољенице, **виндјака**, ж – зимска јакна кроз коју не пробија вјетар, **гатњак**, м – врпца за везивање гаћа или панталона, учкур, **ђиле**, с – прслук, **ђубретарац**, м – врста кратког зимског капута, **ђуда**, ж – одјевни предмет, **завијуша**, ж – плетени шал око капе; шал којим се замотавају уши и глава, **јаглук**, м – везана марамица која је некад најчешће била дар који дјевојка поклања, момку и симболизовала је заруку, **јакета**, ж – кратка јакна, сако, **јапунце**, с – кишна кабаница, огртач, плашт, **јелек**, м – прслук који се носи преко кошуље, **кожук**, м – зимски прслук без рукава од животињске коже, **котула**, ж – женски одјевни предмет, сукња, **повезача**, ж – марама којом жене покривају главе, **пуловер**, м – џемпер, најчешће плетени, исп. фањела, **раша**, ж – женски одјевни предмет, сукња, **свитице**, ж – дуге мушке доње гаће, **тадак**, м – прње, одјећа, **тираке**, ж – трегери на панталонама, **травеза**, ж – дио женске одјеће, огртач преко сукње, **фањела**, ж – вунени плетени џемпер, исп. пуловер, **памадан**, м – дио црногорске мушке народне ношње, врста мушког прслука са рукавима, **царе**, с – одјећа, **цупа**, ж – плетена, вунена сукња, обично се носи испод сукње, **шесло**, с – блуза, М; **абет**, м – дјечија хаљина, хаљиница, **алаца**, ж – врста хаљине; слаб комад одјеће; шарена тканина, **антерија**, ж – старинска хаљина, дио старинске народне ношње, **бљелаче**, ж

– бијеле кратке вунене чарапе, саставни дио црногорске мушке ношње, **бошча**, ж – марама за главу коју носе удате жене, платно којим муслиманке покривају лице, марамица као дар, платно у које се пакује свадбени дар, **вањела**, ж – џемпер исплетен од вуне, фањела, **варцулет**, м – марама за главу, **веладун/веледун**, м – мушки кратки капут, женски дуги капут сличан зубуну, **веленца**, ж – шарени ткани прекривач, веленац, **врцулет/варцулет**, м – женска марама; џепна марамица, **гамаше**, ж – фиг. кожне докољенице, кожне гете, дио жандарске униформе, **долактице**, ж – женски јелек од чохе с рукавима до лакта, **долама**, ж – дио мушке црногорске одјеће, **доламица**, ж – полудугачки горњи капут, ж – **делкота**, ж – женска хаљина са већим изрезом на прсима, **душанка**, ж – украшен горњи огртач свечане мушке црногорске ношње, **ђеисија**, ж – одјећа, свечана одјећа и опрема, **ђечерма**, ж – женски џамадан; прслук без рукава; богато извезен огртач; мушка долама, **ђечермица**, ж – дем. од ђечерма, **ђуда**, ж – дјечија хаљина, сукњица, **зубун**, м – дуги женски чохани и везени капут без рукава као дио женске црногорске ношње, **иберцигер**, м – мантил, огртач, **јака**, ж – капуљача, јакуља, **јакета**, ж – женски јелек, прслуче, блуза, **јапунца**, ж – црвена јакета, огртач, кабаница, **јелек**, м – врста женског прслука, дио народне ношње, **камашне**, ж – кожни наглавци од чланака до кољена, уп. гамашне, **каница**, ж – појас на женској народној ношњи, **коласта аздија**, ж – дуги огртач од скупоцјеног платна са кружним шарама, **копоран**, м – капут од грубог сукна, војнички капут, **котула**, ж – сукња, раша, већа сукња, **мандалија**, ж – црна марама са ресама коју носе старије жене Црногорке, **ошве/ошвице**, ж – украсни вез на женској кошуљи, **пењоар**, м – женски кућни огртач, бадементил, купаћи огртач, **подуза**, ж – подвезица за чарапе, **поша**, ж – омот око главе, чалма, шамија, завијача, платно, **пумпарице**, ж – врста панталона до испод кољена, **рајтозњаче**, ж – рајтозне панталоне, **раша**, ж – сукња, котула, **рекла/рекло**, ж и с – дио женске одјеће, блуза, кошуља, **ресача**, ж – марама са украсним ресама, **риза**, ж – комад одјеће, **свитице**, ж – пртенице, дуге доње гаће од пртеног платна, **свитно ођело**, с – свечана одјећа од чоје, свечане, свитне хаљине, **тозлуци**, м – докољенице, **ћурдија**, ж – врста мушког и женског огртача од чохе или кадифе, **убрадача**, ж – марама којом се убрађају жене, **увијуша**, ж – шал око главе, завијуша, **фањела**, ж – плетени вунени пуловер, **фереца**, ж – дугачка горња хаљина муслиманки различита од зарпа (зар је вео, прекривач лица), **хабет/хабетић**, м – дјечја хаљина, хаљаница за женско и мушко дијете до три године, **хубертус**, м – лаки огртач, церада, врста горњег огртача, мања кабаница, **чакшире**, ж – врс-

та панталона прилагођених за јахање и ношење чизама и гета, од кољена до стопала су уз ногу скројена, **џамадан**, м – горњи дио црногорске мушке ношње од црвене чохе, прслук с рукавима, извезен сребрним и свиленим концем, **џупа**, ж – вунена плетена сукња, плетена подсукња, џупара, **шалваре**, ж – женске димије, дио одјеће муслиманки, **шалпа**, ж – шал, крагна, марама, **шамија**, ж – плетени шал или танки шал око главе, марама, **шињел**, м – војнички зимски капут, кабаница; Н; **абет**, м – хаљина за одрасле дјевојке, **абетић**, м – горњи дио одјеће за дијете, **аљина**, ж – женска једнодјелна одјећа; општи назив за одјећу, мушку или женску, **брагеше**, ж – дуге гаће оплетене од вуне које су се носиле испод панталона, **бустим**, м – јелек, дио црногорске народне ношње; женски прслук који се носи уз тијело, **гатњик**, м – оплетена вунена врпца за везивање гаћа око појаса; уп. свитњак, **груцка**, ж – женска блуза без рукава, уз врат, **делкота**, ж – дио женског рубља без рукава, **деркотача**, ж – дио народне црногорске женске ношње који се носио испод кошуље, **докољенице**, омотач оплетен од вуне, покривао је дио од кољена до чланка; уп. гете, **долактица**, ж – врста женског јелека са рукавима до лаката, **долама**, ж – врста горњег капута који је сличан гуњу; дио црногорске народне мушке ношње, **дувак**, м – марама којом је покривано лице дјевојке када су је сватови доводили, **ђил’е**, с – прслук, **жакет**, м – назив за женски горњи кратки капут, сако, в. јакета, **жакетић**, м – дем. од жакет, **јака**, ж – дио женске народне ношње, **јакетић**, м – дем. од јакетун, **јакетун**, м – кратки мушки капут, **јашмак**, м – бијела крпа, марама повезача, коју су носиле дјевојке или невјесте, **кабаница**, ж – дугачки огртач, обично са капуљачом, **каваџика**, ж – марама од бијелог танког, скоро провидног материјала, **камилавка**, ж – висока ваљкаста капа коју носи калуђер, **капел’ин**, м – капа, шешир, **капот**, м – капут, кабаница са капуљачом, **капуљин**, м – шешир, **кармезач**, м – шарена марама за главу, **конгете**, м – кратке женске чарапе које су обично ишаране, **корет**, м – дио женске народне ношње без рукава и до изнад кољена, **муданте**, мушке доње гаће, **облајица**, ж – дугачка кошуља за дјецу, **ођело**, с – одјећа, одијело, **пашњача**, ж – кожни појас у који се задијевају мале пушке и нож, **пењовар**, м – женски огртач који се облачи при чешљању или послѣ купања, **поша**, ж – марама којом се омотавала глава или фес на глави, а могла се видјети и на давнашњим Зећанима, **прегљача**, ж – кецеља, **пустењача**, ж – бијела вунена капа; уп. тетарл’ија, **раша**, ж – сукња, **ремик**, м – каиш, **рка**, ж – дио старинске женске ношње налик хаљини, **сјенало**, с – дио гардеробе, најчешће панталоне или џемпер, који се због изношености истањчао, **сукчица**, ж

– сукнени огртач, **талаган**, м – мушка кабаница, дугачки гуњ у народној ношњи, **тепелак**, м – горњи округли дио црногорске капе украшен националним симболом, **тетарл’ија**, ж – бијела капа од вуне; уп. пустањача, **травеза**, ж – кецеља, **трњача**, ж – марама, крпа за брисање руку послјије јела, **тубача**, ж – црна марама, **убрадача**, ж – марама која се носи на глави и повезује испод браде, **фањела**, ж – вунени џемпер, **фестоноша**, ж – врста капе коју су носиле виђеније жене, **фрцуљет**, м – шал, марама којом жене повезују главе, **чел’емпаша**, ж – бијела капа од вуне; уп. пустањача, тетарл’ија, **џупа**, ж – сукња од тањег али грубог сукна, **шалпа**, ж – вунени шал, **шишак**, м – каиш у црногорској ношњи која је некад била и изнутра и споља црвене боје, 3);

обућа: (**баканце**, ж – дубоке војничке ципеле, **зепе**, ж – собне папуче, **наглавак**, м – кратка вунена назувица, захвата само стопало, **обојак**, м – уложак у опанкама, уметак, подметач, **цокуле**, ж – ципеле, исп. цревље, **цревље**, ж – ципеле, в. цокуле, М; **баканце**, ж – тешке дубоке ципеле, **буца**, ж – гумена чизма, обућа од гуме (буце), **зепа**, ж – наглавак, назувак, папуча, **калчина/калчине** ж – лоша обућа (дрвена или гумена), кондура, слична каљачама или назувак плетен од кострети, **кондуре**, ж – груба одјећа, тешке војничке ципеле, кломпе, **назувак**, м – папуче, **наглавак**, м – приглавак, назувак, скраћена чарапа, **опанак**, м – обућа примитивне израде, **цокула**, ж – војничка ципела, груба ципела, **цревље**, ж – дубоке ципеле, **шућоваче**, ж – сандале и опанци прављени у опанчарској задрузи, Н; **баканца**, ж – велика и тешка ципела, најчешће војничка; ципела која је грубо изграђена, **гогаљи**, м – стари опанци који су се правили од пријесне (говеђе) коже, а 40-их и 50-их година потпуно су их замијенили гумени опанци (гумењаче), **гумењаче**, ж – обућа направљена од гуме која је погодна за сеоске прилике; врста гумених опанака, **жбаре**, ж – врста гумених опанака; в. гумењаче, **зепе**, ж – кућне папуче од ваљане вуне јака, **каљаче**, ж – врста гумене обуће која се обувала и преко ципела, **кондура**, ж – ципела, **крика**, ж – врста дубоке зимске ципеле, **обојак**, м – тканина оплетена од вуне којом су се обавијале ноге умјесто чарапа, **огорњица**, ж – горњи дио опанка (оплетен од опуте или канапа), **папе**, ж – кућне папуче које се навлаче као чарапе, **ремикаче**, ж – љетње сандале направљене од кожних каишева, **цревље**, ж – ципеле, **шпутка**, ж – кућне папуче које су оплетене од вуне, в. папе, 3);

тканине: (**балук**, м – шарено обојена роба; опшив, обруб тканине, **бира**, ж – полусвилена тканина, Н; **бубажина**, ж – дебело, грубо памучно платно, 3);

торбе: (**аљевица**, ж – мала плетена или ткана торба, раније су у њој ђаци носили књиге, а често се тим именом називала и торба у коју се коњу сипала зоб, исп. **обравница**, **бисаге**, ж – двострука кожна торба на седлу или самару, понекад се носи и преко рамена, **зобница**, ж – торба, најчешће од костријети, у којој се носи зоб и из које се даје коњу да једе, **обравница**, ж – плетена торбица која се носи преко рамена, уп. аљевица, М; **зембиљ**, м – торба, посуда, спремиште за ношење хране, **јанцик**, м – кожна торба (носи се о рамену), **обравница**, ж – торба која се носи о рамену, обично плетена или ткана, **мрскача**, ж – торба која се затвара мрскањем, **плетивача**, ж – торба у којој се носи плетиво, торба о руци, **препртњача**, ж – врста торбе која се прти на леђима, **припртњача**, ж – врста торбе која се носи на леђима, **пртењача**, ж – сукнена торба која се прти, носи на леђима, **сакет**, м – торба на лађима, **смрскача**, ж – торба која се затвара борањем, сукња, врста пите, гљива смрчка, **тоболац**, м – кожна кеса за стријеле, новац, дуван, новчаник, дуванкеса, завежљај, **чантра**, ж – груба кожна торба, кожна ташна са длакама животиње, Н; **арар**, м – врећа која је оплетена од козје длаке, костријети, **бисаге**, торба исплетена од козје длаке, састављена од два међусобно састављена дијела, **кубурлук**, м – торбица од коже која се носила о појасу и у којој се носило краће оружје, **чанта**, ж – кожна торба која се ноши објешена о раме, З);

накит: (**ђердан**, м – женски накит, огрлица од бисера, драгог камења, **ђинђува**, ж – ситна перла, куглица која служи као украс за огрлицу, **манина**, ж – украсна наруквица, гривна, **челенка**, ж – некада сребрени или златни накит у облику перјанице која се носила са чалмом с предње стране, **шњола**, ж – шнала, укосница, М; **акик**, м – врста црвеног полудрагог, скупоцјеног камена, који се употребљавао као украс на накиту, **бел'ензука**, ж – наруквица, гривна; в. ниска, **верижица**, ж – дем. украсни ланчић, **ђердан**, м – ниска, огрлица од бисера, злата, која се носи око врата као украсни накит, **ђинђува**, ж – зрно разне величине које се употребљавало као украс, перла, З).

Као што можемо примјетити народна ношња је увијек била важан дио живота Црногораца. На народну ношњу одразили су се разни културни утицаји, а постојало је неколико типова мушке и женске ношње, зависно од средине. Ношња је уједно била и важан сегмент спољње идентификације, знак распознавања, оличење националног идентитета, социјалног или друштвеног статуса, па и не чуди овако широк и богат списак лексема који се односе на њу. Иако она данас представља

фолклорну баштину, она је у исто вријеме и важан етнографски и етнолошки траг који се не може избрисати.

7. Алатке за домаћу радиност и остали инвентар представљају лексички слој који се уклапа у општи амбијент старинског сеоског домаћинства. Уочавамо подгрупе које се односе на:

пољопривредне алатке: (**ашов**, м – равна лопата за прекопавање земље, **бабак**, м – рукохват на косишту, дршка, **билеђија**, ж – брус за оштрење косе, **будак**, м – алатка за копање тврде земље, камења и коријења, трнокоп, **виле**, ж – пољопривредна алатка, било метална, било од јасеновог или каквог другог дрвета, која се најчешће користи за скупљање сијена, **водијер**, м – издубљени дрвени или метални рог напуњен водом у којем се држи брус за оштрење косе, **грабуљиште**, с – дршка у грабуља, **гребен**, м – справа са зупцима уз помоћ које се чешља вуна; справа уз помоћ које се беру боровнице, **зумба**, ж – направа, алатка за бушење рупа, односно прављење удубљења, **ков**, ж – алат за откивање косе, **косијер**, м – оруђе са полукружним сјечивом за поткресивање стабљика, **лијес**, м – оруђе за пластидбу и косидбу, **лимица**, ж – турпија за оштрење сјечива, **пала**, ж – лопата, **скосак**, м – излизана, слаба коса за кошење, **такум**, м – прибор за рад, алат, **трнокоп**, м – пољопривредна алатка за копање земље, ископавање камена и коријења, крамп, будак, М; **пала**, ж – алатка, гвоздена лопата, **пијук**, м – шпицаста алатка слична крампу, **рукодрж**, м – дио алатке, посуде и др. за држање руком, **цапица**, ж – будак, трнокоп, трнокопица, крампа, **цапун**, м – пијук, цапица, трнокоп, будак, Н; **ашоф**, м – оруђе које служи за копање, врста равне лопате, **бабак**, м – рукохват, држак на косишту, **белеђија**, ж – брус, камен за оштрење алатке која служи за кошење траве (коса), **будак**, м – алатка за копање тврде земље, ископавање коријења, камења, **вил’е**, ж – врста пољопривредне алатке са више кракова (најчешће за рад око сијена), **дрљача**, ж – пољопривредни уређај који се прикачи на трактор, а служи за дрљање земље, **гребуља**, ж – дрвена или гвоздена алатка са једним редом зубаца, **дикела**, ж – алатка са два, три или четири крака, слична је вилама, али је од њих разликује савијеност кракова. Служи за уклањање камена са равних површина, а ријетко кад за копање, **казма**, ж – врста крампе, **копачица**, ж – пољопривредна алатка, **матика**, ж – врста алатке, мотика, **пала**, ж – врста алатке која служи за копање земље, **пикет**, м – кочић, мотка за премјеравање земљишта, **садал’ица**, ж – врста дрвене алатке која је на једном крају савијена, а на другом је ручка, **трнокопица**, ж – врста гвоздене алатке, **чурек**, м – врста алатке, ашов, **ћускија**, ж – гвозде-

на алатка, са једне стране оштра а са друге незубљена, **цапица**, ж – врста алатке, мала крампа, З);

столарски алат: (**блања**, ж – алатка за стругање дрвета, струг, **брадва**, ж – мала сјекира кратког држала, дрводјелски алат који се обично користи за тесање и столаске послове, **глијето**, с – мајсторска лична алатка за обраду дрвета, камена и сл., **кладара**, ж – велика тестера која служи за тестерисање балвана, **струг**, м – алатка за стругање дрвета, в. блања, **тесла**, ж – дрводјелска алатка за тесање дрвета, в. брдва, **цапин**, м – врста алата који служи за лифрање балвана, **шегац**, м – мала тестера са ручком за сјечење дрва, **шараман**, м – дрводјелска алатка, дугачка блања, М; **блања**, алатка за блањање, рендисање дрвета, **теслица**, ж – мала тесла, алатка за дрво, **макља**, ж – алатка за скидање коре са четинарског грађевинског дрвета, **рашна**, ж – алатка, крупнозуба турпија за дрво, **цапин**, м – једнострано трнокоп, алатка за лагеровање трупаца, Н; **блања**, ж – алатка за обраду дрвета и равнање површине уопште, струг, З);

алат за друге намјене: (**жарач**, м – гвоздена шипка за разгртање, подстицање ватре, **кораћ**, м – омањи чекић, најчешће се њиме коњи поткивају, **маца**, ж – велики, тешки чекић, маљ, **мацола**, ж – в. маца, **машице**, ж – метална двокрака алатка за жар, служи за распиривање ватре у шпорету, **менгеле**, ж – велика, двокрака метална клијешта, **ћускија**, ж – гвоздени алат зашиљен на једном крају, најчешће служи за бушење рупа у земљи или за подизање терета, **чешагија**, ж – гвоздена четка којом се тимаре коњи, М; **пењело**, с – молерска четка, прибор за кречење, Н; **маљ**, м – велики, тешки чекић, **маљиц**, м – велики дрвени чекић чија је дршка дугачка око 1 м, а тежина чекића је око 1,5 кг, **мацола**, ж – врста чекића, већа мацола, **мутеган**, м – риболовни алат, в. претисак, **претисак**, м – риболовни алат, З).

8. Традиција црногорског друштва сачувала је мит о оружју као посебној вриједности и симболу све до данашњих дана. Оружје је у традиционалним оквирима црногорског друштва кориштено и за изражавање осјећања радости (у знак прославе разних празника, на свадбама, приликом рођења углавном мушке дјеце и сл.). Оружје је кориштено и за оглашавање многих важних догађаја из живота црногорског човјека, нарочито у временима отежаних комуникација. Међу бројним оружјем, које су користили Црногорци, а забиљежени су у испитиваним рјечницима, издвајамо:

пушке: (**кремењача**, ж – врста старинске пушке која се палила помоћу кремена, **чађа**, ж – стара пушка кремењарка, **брзометка**, ж – по-

луаутоматска пушка, М; **берданка**, ж – врста старе пушке острагуше, **брешка**, ж – врста пушке, **влоберка**, ж – ваздушна пушка, флоберка, **кубура**, ж – мала стара пушка која се носила за појасом, **леденица**, ж – кратка старинска пушка, **маузерка**, ж – врста пушке, **московка**, ж – дугачка пушка у Краљевини Црној Гори, **прангија**, ж – старински топ за оглашавање, **острагуша**, ж – стара пушка која се пунила отрага, **чађа**, ж – пушка која се дуго не употребљава, зарђала пушка, **чађевица**, ж – зарђала пушка, **шешана/шишана**, ж – врста старе пушке кременаче, **шишана**, ж – врста старе турске пушке, **шмајсер**, м – кратка машинска аутоматска пушка њемачке производње, машинка, стројаница, аутомат, **штуц**, м – врста старе ловачке пушке, једноцијевка, Н; **бокерица**, ж – врста руске пушке, **двоцијевка**, ж – пушка са двије цијеви, **диљка**, ж – дугачка пушка, **дугометка**, ж – пушка далеког домета, **капакл’ија**, ж – врста пушке са капком на мјесту гдје се ставља метак, **капсуљача**, ж – врста старе дуге пушке са барутним пуњењем које се палило помоћу нарочите каписле, **крачица**, ж – врста кратке пушке, **кременача**, ж – врста старинске пушке која опаљује помоћу кремена на орозу, **кубура**, ж – врста кратке пушке, **кумбура**, ж – врста пушке, в. кубура, **мартинка**, ж – врста старинске дуге пушке, **мушкет**, м – врста војничке дугачке војничке пушке која се палила помоћу фитиља, **острагуша**, ж – врста пушке која се отпозади пуни, **сачмарица**, ж – врста ловачке пушке која се пуни сачмом, **ута**, ж – врста старинске пушке, **шешана**, ж – врста дуге пушке, **шоца**, ж – старинска војничка пушка, 3);

пиштољи: (**левор**, м – пиштољ, револвер, М, **гараган**, м – пиштољ, **колаш**, м – пиштољ са колом – револвер, **шкљоцо**, м – стари револвер, колаш, Н; **колаш**, м – револвер, **самокрес**, м – пиштољ који се пунио помоћу кремена, **л’евор**, м – револвер, пиштољ, кратко ручно ватрено оружје, 3);

ножеви: (**бритвулин**, м – врста ножа на расклапање, **касатура**, ж – велики нож непрактичан за руковање, **шиљбок**, м – врста ножа, бодеж који се натиче на цијев пушке, бајонет, **шиш**, м – врста ножа са двије оштрице, М; **бритва**, ж – оштри нож за бријање, **бритвулин**, м – перорез, цепни ножић на склапање, **јатаган**, м – ханџар, дуги криви нож орнаментисане дршке од слонове кости, **талаган/таланган**, м – јатаган, врста ножа, **ћемерлија**, ж – крива, савијена сабља, **чакија**, ж – мали нож, цепни нож ручне израде, **шиш**, м – велики нож са обостраном оштрицом, Н; **бритва**, ж – цепни ножић, обично крив, перорез; нож за бријање, бријач, **бритвул’ин**, м – врста бритве која има више сјечива; мањи перорез, **кривача**, ж – сабља кривог облика, **тикача**, нож са уши-

цама и са два изоштрена крила, који је насађен на једном крају ошњица, в. ошњиц, **шиш**, м – врста старинског оружја, нож, З).

9. Игра је саставни дио живота, и кроз њу упознаје се и народ, његова традиционална култура, легенде, обичаји и др. Црногорски човјек је кроз завичајне игре показивао и своју довитљивост, окретност, снагу, издржљивост. Игра посједује обиљежја карактеристична за сваку заједницу и поднебље, и као елеменат народне културе одсликава дух народа. Народна игра је дио древних ритуала који су пратили људски развој, тако да се кроз њу могу уочити промјене у укупном начину живота људи са ових крајева. Она се преноси са генерације на генерацију и свака наредна преобликује игру на свој начин, богатећи је сликама своје свакидашњице. У Рјечницима Никшића и Зете забиљежен је велики број лексема везаних за игру:

игре одраслих: (**бицик**, м – жива, весела игра, трка, **дићање** – игра убацивања новчића или дугмади у земљану рупицу – дићалицу, **игра овнова** – стара мушка игра у Црној Гори, **калопер перо**, м – врста забавне игре и пјесме на сијелима, **љубиколо**, м – игра у којој се парови у игри љубе, **маглица**, ж – врста веселог кола, пјесме и игре, **носа**, ж – игра у којој побијеђени носи побједника на леђима до одређеног мјеста, **оро**, м – коло, плес, народана игра, **пловкање/плојкање**, с, игра са пловкама (мање камене плоче бацају се према циљу – киљану), обично чобанска и дјечја игра, **так-лик** – пар-непар, дјечја игра тахо-лихо, погађати, Н; **ана**, ж – врста игре (игра се удвоје, најчешће каменчићима), **гаталица**, ж – врста игре, **зукалица**, ж – врста игре у којој једнога бију длановима по длану и при којем зује, **љаља-ћупица**, ж – врста игре слична голфу, **мица**, ж – забавна друштвена игра, **прољка**, ж – пљоснати камен, мала камена пљосната плочица пречника 10–15 цм, којом се игра нека игра, **ћитарица**, ж – врста игре, **царка**, ж – врста игре, З; / **бриц**, м – врста карташке игре са 52 карте, четири играча, **бришкула**, м – врста игре картама, карташка игра, Н);

дјечије игре: (**брунца**, ж – дјечја игра дугмићима или ситним новчићима; брунцање слично дићању, **клис**, м – врста дјечје игре у којој се користи штап и дрвце „вирз”, **дићање**, с – дјечја игра убацивања новчића или дугмади у земљану рупицу – дићалицу, **мртва кобила**, ж – врста дјечје игре, прескакуша, **север кобила**, ж – дјечја игра прескакуша „трула кобила”, **трула кобила**, ж – север кобила, **черем бака/черем дека** – врста дјечје игре и пјесме, Н; **замизата**, ж – дјечија игра, **зимизана**, ж – дјечија игра скривалица, **мишоврља**, ж – врста иг-

ре (једном од играча се свежу очи, он хвата саиграче и додиром треба да их препозна), 3).

10. У зетским говорима забиљежена је и лексика везана за називе **риба** и **птица**, као и оруђа карактеристичних за риболов, што је и разумљиво с обзиром на географске карактеристике овог краја.

птице: (**ал'еп**, м – галеб, птица која је чест становник Скадарског језера, **баљошка**, ж – птица мочварница бијелог кљуна и чела, в. л'иска, **бекацин**, м – врста мочварне птице, барска шљука, **букач**, м – врста птице, букавац, **вуга**, ж – врста птице селице; в. фуга, **гарчић**, м – мрка птица која уочи зиме долази у великом броју, **гугутка**, ж – врста птице која најчешће борави у воћњацима, **капурица**, ж – врста птице која на глави има ћубу као капу, **креја**, ж – врста птице, **тотошарка**, ж – врста барске птице, **ујгин**, м – врста птице, **уњеша**, ж – врста барске птице, **фендак**, м – врста птице чије је перје црне боје, **фркача**, ж – врста птице, сврака, **фуга**, ж – врста птице, **чоља**, ж – врста птице, шева, 3);

рибе: (**бронa**, ж – врста ситне рибе која се лови у Скадарском језеру, **брцак**, м – врста ситне рјечне рибе која је кратка и пљосната, мрко-жуте боје, тежине до 50 гр, **бутарга**, ж – усолјена, сува икра рибе скакавице; в. скакавица, **гаовица**, ж – врста слатководне рибе горког меса, дужине 5–6 см, а обично се употребљава као мамац приликом пецања, **гргеч**, м – врста рјечне рибе дугачке до 40 цм, тзв. црвеноперка, ситне и чврсте крљушти, са бодљама на предњем дијелу пераја, **јагуља**, ж – риба вретенастог, змијоликог облика, **кинес**, м – врста рјечне рибе, **клијен**, м – врста рјечне рибе, **крап**, м – врста рјечне рибе, шаран, **кубла**, ж – врста рибе, в. фрага, **љоља**, ж – врста рибе у Скадарском језеру, тијела вретенастог облика и пљоснатог трбуха, **мекиш**, м – врста рибе која се лови у Скадарском језеру, дужине до 10 цм, **монгул'ица**, ж – начин ловљења рибе низањем глисте на конач, **мрена**, ж – врста рјечне рибе вретенастог тијела на којему су изражене пјеге, **скобаљ**, м – врста рјечне рибе, **фрага**, ж – врста морске рибе која долази у Морачу с прољећа или љети, 3);

справе за риболов: (**врша**, ж – справа за ловљење рибе, **карић**, м – направа за хватање рибе, врста квадратне риболовне мреже, **кошици**, м – направа за лов рибе која је оплетена од врбовог прућа, **обрва**, ж – коноп за који је закачена рибарска мрежа, **парангал**, м – направа за хватање риба у облику дугачке врпце на коју су привезане удице, 3).

Лексичко-семантичка подјела анализирана три рјечника обухватила је велики дио лексема (анализом је обухваћено 1238 лексема) које се односе на сточарску терминологију, кућу и покућство, вријеме и прос-

тор, храну, одјевне предмете, алатке за домаћу радиност, оружје, игре, неке зоониме, иако би се детаљним разматрањем микропоља у овој семантичкој скупуни ова подјела могла и проширити.

Анализа је показала да већина лексема има један фонолошки и морфолошки лик у функцији означавања једне семеме, а некад и једна лексема има више фонетских реализација, као у примјерима: **чула/чуља Н, чуљак/чуљан Н, реа/реја Н, ћилаш/чилаш Н, чавкун/чапкун Н, јомужа Н/јамужа З, кариога/кариока Н, софа/совра/софра Н, ложница/ожица З, ћепчија Н/ чепчија З, бронзин М/ браонсин З, тепсија и тевсија М/ тепција З, вангла/ванга Н, калица/карлица Н, кал'ница/карл'ница З, сан/сахан Н, текне М/текно/текме Н, баланца/боланца З, мусгавица/музгавица Н, таванак/тавањак Н, гувно/гумно М, веладун/веледун Н, врцулет/варцулет Н, пракљача/пратљача Н, препртљача/припртљача Н, билеђија М/ белеђија З, шешана/шишана Н, кубура/кумбура З, пловкање/плојкање Н.**

У неким примјерима забиљежили смо и различите морфолошке форме једне лексеме: **вара/вареника З, двизац/двизе З, првотек/првотеока М, шиљег/шиљеже М, катава/катавица Н, кемпа/кемпница Н, колиба/колибица Н, шкањ/шкањић М, ћора/ћорица Н, дека/декица Н, пињата/пиња Н, цеза/цезва/цезвица Н, ћедаљка/ћедило М, каблић/каблица Н, крављача/краљача Н, разљевач/разљевача Н, чабар/чабрица Н, кабао/ кабл'ић З, чутура/чутурица Н, ћаса/ћасурина Н, развигор/развигорац Н, катун/катуниште Н, комун/комуница З, пањок/пања Н, панија/панахија Н, хабет/хабетић Н, долама/доламица Н, ћечерма/ћечермица Н, абет/абетић З, жакет/жакетић З, јака/јакетић З, мангал/ мангала Н, рекла/рекло Н, маца/мацола М, талаган/таланган Н.** У наведеним примјерима ради се о промјени рода наведе лексема као нпр. **првотек/првотеока, ћедаљка/ћедило, каблић/каблица, разљевач/разљевача, чабар/чабрица, катун/катуниште, комун/комуница**, и сл. или су у питању примјери гдје је изражавање рода од секундарне важности: **вара/вареника, шкањ/шкањић, ћора/ћорица, дека/декица, цеза/цезва/цезвица, чутура/чутурица, развигор/развигорац, ћечерма/ћечермица, абет/абетић, жакет/жакетић, јака/јакетић, маца/мацола** и сл.

У свим семантичким пољима јављају се искључиво просте лексема. Прегледом анализиране лексике вишечлани називи јављају се само код лексике из сфере одијевања (**коласта аздија Н, свитно ођело Н**) и лексике игре (**игра овнова, так-лик, мртва кобила, север кобила, трула кобила, черем бака/черем дека, Н, љаља-ћупица З**).

Анализа показује да се поједине лексеме на лексичком плану јављају у више различитих реализација: звоно – клепетуша и чактар у Мојковцу и чактар и цингарица у Зети, клепетуша, меденица, чакалица и чактар у Н; кухињски сто – астал, синија и тавулин М и Н и астал и таул'ин у Зети, столица – троножац, хоклица, чкањ, чкањић, шкањ, шкањић у М, троножац, шкањ, у Н, карига, шкањ, штокл'ица у З; колијевка – бешика и коћета у М и Н, и водњак у З; чаша – путијер, шкудеља у М, ћикара, путијер, савица, фучија, тећа, шкудела у Н, коната, путијер, сафица, ћикара у З; флаша – ботиља, боцун у Н, ботиља, боцун, важица, димицана у Зети, киша – неотвор, прољев у М, литва, мокрива, росуља у Н, снијег – зас'ера, лапавица, цијелац, шикељица, шкљакаћ у М, бљузгавица, вијавица, мусгавица/музгавица, прљеш/пршеш, семољ, чарапаш у Н, бљузгавица, клапавица, лапавица у З; врућина – варопек, суовица, суота у М, јара, паламет у Н, варопек, жаропек, јара, пека, рогопек, спарина у З; вјетар – кривац, нотњик, ћур, устока у М, ведрик, зловјетар, ломигора, празноторба, развигор/развигорац у Н, здува, одува, ораовина у З; камен – зипа, љутик, рида у М, бобуљ, цуцка у Н, акичар, бињекташ, брупац, валутак, валутица, волутица, зузуљ, зузуљан, киљан у З; хљеб – брупац, жиганица, јечменица, кукуруза, мекофук, ражаница, симит у М, бупац, елдовница, овсеник, опсеница, пањок/пања, поскура, просеница, цибок у Н, јечменица, сомун у З, марама – јаглук, повезача у М, бошча, варцулет, врцулет/варцулет, ресача, убрадача, шалпа, Н, дувак, јашмак, кавацика, камилавка, кармезач, поша, пустењача, трњача, тубача, убрадача, фестоноша, фрцуљет, З; сукња – ћуда, котула, раша, цупа у М, антерија, ћуда, котула, раша, цупа, Н, раша, цупа, З; торба – аљевица, зобница, обравница, М, зембил, јанцик, обравница, мрскача, плетивача, препртњача, припртњача, пртењача, сакет, смрскача, тоболац, чантра, Н, кубурлук, чанта, З; пушке – кремењача, чађа, брзаметка, М, берданка, брешка, влоберка, маузерка, московка, острагуша, чађа, чађевица, шешана/шишана, шишана, штуц, Н, бокерица, диљка, дугометка, капакл'ија, капсуљача, кремењача, мартинка, мушкет, острагуша, ута, шешана, шоца, З, и сл.

Забилежене су и лексеме у различитим акценатским варијантама: ч'анак и ч'анак Н, ч'дљак и ч'уљан.

Као што се може примијетити по обиму су сва семантичка поља у све три монографије различита. У терминологији куће и покућства (305 одредница) семантичко поље се диференцира на више подврста (4), од

којих се неке и даље диференцирају (лексика посуђа 8 група), тако да је ово поље и по сложености структуре и по броју лексема које му припадају једно од најбогатијих и најразноврснијих.

Иако анализа ових семантичких поља и значења није коначна, примјећујемо да поред наведених највећу продуктивност показују лексеме везане и за сточарску терминологију (247 лексема), а груписана су на мања семантичка поља, као и на лексику везану за тематику одијевања (208 лексема). Аутори наведених рјечника врло прецизно и поуздано дају семантички садржај одредница, чиме помажу класификацији овог сегмента грађе.

Мотивациони аспекти лексема могу бити разноврсни. Фреквентне су групе лексема које су мотивисане на примјер:

1. девербативним именицама: **путијер, тестија, савица, варјача, качамаљ, гребанић, варићак, ражљевак, ћедаљка, разљевач, / пржун, боланца, преслица, млинац, муљача, / гребен, косијер, дрљача, / блања, струг, жарач;**

2. намјеном: **водопој, катун, котар, поило, појата, торина, котац, овчарник, јагњило, обор, / гувно, дрвљаник, амбар, саранца, / брашњеник, баун, бањица, мишћело, / зобница, зембиљ, / машице, ћускија;**

3. материјалом од којег је направљен неки објекат, предмет: **кљетара, савардак, брвнара, кровињара, плетара, посламуша, чатмара, / врш, ђугум, лама, сић, / жижаница, јечменица, кукуруза, ражаница, елдовница, овсеник;**

4. према неким особинама /према изгледу: **ромица, беруља, буша, буин, парип, скуба, шкеврија;**

5. према боји: **гаља, галоња, мркуља, вранац, гавранка, бијелац, бјелава, сивоња, жуја, рићко, шариле;**

6. на основу броја: **двизац, првотек, првотеока, двогодак, двоготка, двогоче, првождрепка, првоштенка, трећејанка, трећетеока, трећештенка, двизац, двизе, / двобојка, / двоцијевка;**

7. према биљегу: **путаљ, зрнаљ, рамоња, баљота, брњаш, зрња;**

8. према врсти длаке/вуне: **јарина, праменка, реа, рунда-рунта, рундов;**

9. према дјеловима тијела животиња: **виља, крњо, шуша, вименка, чипа.**

У великом броју примјера лексеме су представљене различитим творбеним варијантама од исте основе: **гаља/ гаљак/ гаљуша/ гаљчад/ гаљче/ гаљан; шаров/ шароња/ шаруља; чуља/ чуљак/ чуљан/ чуљче; првотек/ првотеока; двогодак/ двоготка/ двогоче; брца/ бр-**

цаљ; баљота/ баљуша; разљевач/ разљевача; дола/ долина/ долови; катун/ катуниште; јака/ јакетић/ јакетун; маљ/ маљиц.

Анализирану грађу карактерише велики број деминутивних образовања, али не и аугментатива: **катава/ катавица; колиба/ колибица; шкањ/ шкањић; дека/ декица; цезва/ цезвица; кабао/ кабл'ић; ђечерма/ ђечермица; абет/ абетић; жакет/ жакетић;** аугментатив **ћаса/ ћасурина.**

У природи је сваког говора, па и ових да су испуњени лексемама које нијесу створене према шаблонима, већ су настале у складу са поднебљем, дјелатношћу становништва, животним условима, обичајима, вјеровањима и живе са народом који их је уобличио и изњедрио. Богатство лексике проучаваних рјечника огледа се у свим сферама људске дјелатности и битисања и на најбољи начин одсликава креативност и разноврсност духовне и материјалне културе наведених поднебља.

Лексички систем ових говора одликује се, на једној страни, неким лексемама које су карактеристичне само за то поднебље, а на другој страни биљеже се и лексеме које имају општецрногорски карактер. У сва три рјечника грађа је тематски разноврсна, забиљежене су лексеме које су почеле да се губе са губљењем појмова које су некад означавале, као и лексеме које одсликавају говор ова три краја, а које се облички, семантички, акценатски, или на неки други начин разликују од данашњих облика.

Акценатски и граматички обрађена, уз исцрпне семантичке вриједности, грађа у анализираним рјечницима чува од заборављања лексику везану за свакодневни човјеков живот. Та и таква лексика је снажна, разноврсна и особена. Народ смишља ријечи, даје им животну снагу, па иако су те могућности за стварање нових ријечи огромне, у великој мјери зависе од поднебља, човјековог стварања и битисања и његове везаности и саживљености са тим простором. Оно што је заједничко за сва три рјечника је да су људи за све појединости из своје културе и живота стварали прецизне, семантички издиференциране и изнијансиране ријечи.

Акумулација, чување и функционисање лексичких јединица, а чији су творци изворни носиоци ових говора са свим културним, социјалним, друштвено-историјским карактеристикама језичке личности, доприноси проширивању, богаћењу творбених, семантичких и др. потенцијала језика. Ови рјечници чувају од заборављања лексику која нестаје, доприносе повезивању различитих говора и дијалеката и омогућавају утврђивање сличности и разлика међу тим народним говорима. Проучавањем семантике и структуре такве лексике, водећи рачуна о просторним, временским и др. чиниоцима који утичу на језик, представља се и култура једне језичке заједнице.

ЛИТЕРАТУРА

Жугић 2004: Радмила Жугић, *Мотивисаност зоонима и њихов однос према личним надимцима и личним именима*, Јужнословенски филолог, LX, Београд, 2004, 177–192.

Јовановић 2005: Јелена Јовановић, *О лексичкој грађи Вуковић ,Српских народних пословица'*, Српски језик, X/1–2, Београд, 2005, 651–681.

Недељков, Петровачки 2006: Љиљана Недељков, Љиљана Петровачки, *Лексика традиционалне културе у настави српског језика и књижевности*, Зборник матице српске за филологију и лингвистику, 49, бр. 2, Нови Сад, 2006, 277–287.

Петровачки 2004: Љиљана Петровачки, *Раслојеност лексике српског језика у средњошколској настави*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 32/1, Београд, 2004, 255–264.

Ристић 2004: Стана Ристић, *Експресивна лексика у српском језику*, Београд, 2004, 320.

Miodarka TERAVČEVIĆ

ON THE IDIOMS OF MONTENEGRIN DIALECTS

Summary

In this paper the author investigates some characteristics of the idiomatic-semantic complex of three dictionaries – The Dictionary of the Niksic Area, The Dictionary of the Dialect of Zeta and The Dictionary of the Dialects around Mojkovac, and points to the similarities and differences in the idioms of the mentioned vernaculars.

